

Opinnäytetyö (YAMK)

Yrittäjyys ja liiketoimintaosaaminen

2017

Camilla Hyypiä

ÄITIYSLAKI KANSALAISALOITTEENA

– huomioita tuomioistuimen näkökulmasta

Camilla Hyypiä

ÄITIYSLAKI KANSALAISALOITTEENA

- huomioita tuomioistuimen näkökulmasta

Suomessa ei ole tällä hetkellä voimassa olevaa lainsäädäntöä, joka määrittelisi äitiyttä mitenkään. Äitinä pidetään lapsen synnyttäneitä naisia, mutta tätä ei ole kirjattu mihinkään lakiin. Eduskunnassa on käsitelty kansalaisaloitteena vireille laitettu äitiyslaki, jossa määriteltäisiin, että äiti on lapsen synnyttänyt henkilö. Lisäksi äitiyslaki mahdollistaisi sen, että lapselle voitaisiin vahvistaa toinen äiti, kun lapsi syntyy naisparille.

Tässä työssä selvitetään kansalaisaloitteena vireille laitetun äitiyslain etenemistä, sisältöä ja mitä kehittämiskohteita lakiesityksessä on tuomioistuimen näkökulmasta.

Äitiyslakia aloitettiin valmistelemaan oikeusministeriössä 2014, mutta sen käsittely eduskunnassa päättyi jo seuraavana vuonna. Vuoden 2015 lopulla äitiyslaista tehtiin kansalaisaloite ja se keräsi puolessa vuodessa tarvittavan määrän kannatusilmoituksia, jotta se otettiin eduskunnassa käsittelyyn. Tällä hetkellä äitiyslaki on lakivaliokunnassa valmisteltavana.

Tuomioistuimen osalta äitiyslain keskeisimmät osiot ovat lain yleiset perustelut, äitiyden vahvistamista koskeva oikeudenkäynti sekä äitiyden kumoaminen. Myös kehittämiskohteet koskevat näitä osa-alueita.

Voimaantullessaan äitiyslaki parantaisi sateenkaariperheiden asemaa ja naisparien olisi mahdollista vahvistaa lapselle kaksi vanhempaa jo ennen lapsen syntymää. Tämä olisi kuitenkin mahdollista vain silloin, jos lapsi on saanut alkunsa hedelmöityshoidoilla ja parin molemmat osapuolet ovat antaneet suostumuksensa hoitoihin. Tulevaisuudessa voikin olla tarvetta kehittää vanhemmuuslaki, joka korvaisi voimassaolevan isyyslain ja mahdollisen äitiyslain.

ASIASANAT:

äitiys, äitiyslaki, kansalaisaloite, vanhemmuus

Camilla Hyypiä

MATERNITY ACT AS A CITIZENS' INITIATIVE

- observations from the courts point of view

At the moment in Finland there is no valid legislation which would determine the term maternity. The mother is considered to be the woman who has given birth to the child but this has not been written down in any statute. A Maternity Act is pending in the Finnish parliament which would define that the mother is a person who has given birth to the child. The law was brought to the parliament by a citizens' initiative. Furthermore, the Maternity Act would render the same sex spouse the possibility to be confirmed as a mother as well.

In this report I cover the content and the progress of the Maternity Act proposal and also ponder what possible alterations there should be made from the viewpoint of the judiciary.

The preparations of The Maternity Act were started in the Ministry of Justice in 2014 but the handling in the Parliament ended already the following year. By the end of 2015 a citizens' initiative was made and it received the necessary amount of signatures in the next six months in order to be brought back to the Parliament's hearing. At the moment the Act is being prepared in the Legal Affairs Committee.

For the court the most relevant parts of the Maternity Act are the general reasonings and the proceedings concerning the establishment of maternity and the annulment of maternity. Also the possible alterations to be made affect these sections.

Entering into force, the Maternity Act would improve the position of LGBT families and it would be possible for female pairs to establish two parents for the child before the child's birth. However, this would only be possible if the child was a result of infertility treatments and both partners would have given their consent to the treatments. In the future there might become a need to draw up a new Parenting Act which would abolish and replace the current Paternity Act and the upcoming Maternity Act as well.

KEYWORDS:

maternity, Maternity Act, citizens' initiative, parenthood

SISÄLTÖ

KÄYTETYT LYHENTEET	6
1 JOHDANTO	7
1.1 Oikeustieteellinen tutkimus	8
1.2 Tutkimuksen tavoitteet	9
2 ÄITIYSLAIN TAUSTA	11
2.1 Lain valmistelu	11
2.2 Kansalaisaloite	11
2.2.1 Kansalaisaloitteen vireillepano ja muoto	12
2.2.2 Kannatusäänten kerääminen	14
2.2.3 Kansalaisaloitteen toimittaminen eduskunnalle	15
2.2.4 Kansalaisaloitteen käsitteleminen eduskunnassa	16
2.3 Äitiyslain eteneminen kansalaisaloitteena	17
3 ÄITIYSLAKI	19
3.1 Nykytila ja lain tavoitteet	19
3.2 Äitiyslain keskeisimmät pykälät tuomioistuimen näkökulmasta	19
3.2.1 Yleiset säännökset	20
3.2.2 Äitiyden vahvistamista koskeva oikeudenkäynti	21
3.2.3 Äitiyden kumoaminen	26
3.3 Äitiyslain myötä muihin lakeihin tehtävät muutokset	30
3.3.1 Laki hedelmöityshoidosta	30
3.3.2 Oikeudenkäymiskaari	32
3.3.3 Laki lapsen elatuksesta	32
3.3.4 Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta	33
3.3.5 Perintökaari	33
3.3.6 Elatustukilaki	33
4 ÄITIYSLAIN KEHITTÄMINEN	35
4.1 Hedelmöityshoitolaki	35
4.2 Näyttökysymys	37
4.3 DNA-tutkimukset	38
4.4 Lapsen etu	39

5 POHDINTAA	40
5.1 Lain voimaantulo	40
5.2 Lainsoveltamisen ajankohta	41
5.3 Vanhemmuuslain kehittäminen	42
5.4 Termistö	43
6 YHTEENVETO	45
LÄHTEET	47

KÄYTETYT LYHENTEET

Lyhenne	Lyhenteen selitys (Lähdeviite)
HE	Hallituksen esitys
HHL	Laki hedelmöityshoidosta (1237/2006)
HolhTL	Laki holhoustoimesta (442/1999)
KAA	Kansalaisaloite
kd.	Suomen kristillisdemokraatit
kesk.	Suomen keskusta
KK	Kirjallinen kysymys
KKO	Korkein oikeus
Kok	Kansallinen kokoomus
LaVM	Lakivaliokunnan mietintö
OK	Oikeudenkäymiskaari (4/1734)
OM	Oikeusministeriö
OMML	Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja
PeVM	Perustuslakivaliokunnan mietintö
PL	Suomen perustuslaki (731/1999)
PNE	Puhemiesneuvoston ehdotus
ps.	Perussuomalaiset
THL	Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
vas.	Vasemmistoliitto
vihr.	Vihreä liitto
V-S KO	Varsinais-Suomen käräjäoikeus
YK	Yhdistyneet kansakunnat

1 JOHDANTO

Äiti on lapsen synnyttänyt nainen tai niin sen varmasti ainakin suurin osa mieltää. Suomessa ei ole kuitenkaan lain tasolla määritelty äitiyttä, vaan on yleisesti tunnettu, tosiasiana pidetty, että lapsen synnyttänyt on lapsen äiti. Perherakenteiden muuttuessa ja väestön liikkuaessa maailmanlaajuisesti on Suomessakin kiinnitetty huomiota siihen, tulisiko äitiys määritellä myös laissa. Eduskunnassa on tällä hetkellä valmisteltavana äitiyslaki, joka on tullut vireille kansalaisaloitteena. Äitiyslain myötä äitiys olisi ensikertaa myös Suomessa määritelty lain tasolla. Tämän lisäksi laki mahdollistaisi sen, että lapselle voitaisiin vahvistaa myös toinen äiti tilanteessa, jossa lapsi syntyy naisparille. Näin lapsella olisi mahdollista olla kaksi juridista vanhempaa jo syntymästä asti riippumatta siitä, ovatko vanhemmat samaa vai eri sukupuolta keskenään. Nykyisin yhteinen vanhemmuus on toteutunut naisparien osalta niin, että ei-synnyttänyt osapuoli on adoptoinut yhteisen lapsen perheen sisäisen adoption kautta.

Kun oikeudellisessa yhteydessä puhutaan vanhemmuudesta, mielletään se yleisesti kahden henkilön väliseksi sukulaisuussuhteeksi, jossa nuorempi osapuoli polveutuu suoraan alentuvasti vanhemmasta osapuolesta. Tämä näkemys korostaa vanhemmuuden määräytymistä biologisesti, mikä pääsääntöisesti vastaakin todellisuutta. Tosiasias-
assa vanhemmuutta on monenlaista ja jokainen vanhemmuus on hieman erilaista. Biologinen vanhemmuus perustuu lapsen synnyttämiseen tai siirtämiseen. Aina biologinen vanhemmuus ei kuitenkaan vastaa *geneettistä vanhemmuutta*. Tällainen tilanne on esimerkiksi silloin, jos lapsi on saanut alkunsa hedelmöityshoidossa, jossa on käytetty luovutettua munasolua. Tällöin lapsen synnyttänyt on hänen biologinen vanhempansa, muttei geneettinen. *Juridisessa vanhemmuudessa* on kyse tunnustetusta tai vahvistetusta vanhemmuudesta. Lapsen synnyttänyt on kuitenkin automaattisesti myös lapsen juridinen vanhempi. Oikeudellinen isyys taas määräytyy suoraan lain nojalla, kun lapsi syntyy avioliiton aikana, tai se perustuu tunnustamiseen, jonka maistraatti on vahvistanut, taikka tuomioistuimen vahvistamaan isyyteen. Yleisin isyyden määräytymistapa on isyysolet-
tama, mutta myös tunnustamisen hyväksymisen johdosta määräytyvä isyys on varsin yleinen. Oikeudellinen vanhemmuus syntyy myös adoptiotilanteessa, jossa tuomioistui-
men vahvistuksella adoptiovanhemmista tulee lapsen juridisia vanhempia. Sosiaalisessa vanhemmuudessa taas on kyse lapsen ja aikuisen välisestä tunnesiteestä, joka on riippumaton heidän sukulaisuussuhteestaan. Sosiaalisesta vanhemmuudesta voidaan pu-

hua esimerkiksi uusperheessä, jossa lapselle on muodostunut tiivis tunnesuhde biologisen vanhemman kumppanin kanssa tai kun huostaanotetun lapsen ja kasvattivanhempien välille on syntynyt vahva tunneside. Sosiaalista vanhemmuutta ei ole mahdollista vahvistaa tai kumota, mutta se voidaan ottaa huomioon oikeudellisia päätöksiä tehtäessä. (Kangas 2013. 30, Kangas 2006. 21-23.)

1.1 Oikeustieteellinen tutkimus

Oikeustieteellisessä tutkimuksessa tutkimuksen metodia tai menetelmää tärkeämpää on hahmottaa tutkimusongelma ja valita käytettävä näkökulma. Kun tutkimusongelma on hahmotettu, sijoitetaan se johonkin oikeustieteiden osa-alueeseen. (Husa ym. 2008. 27, Sutela ym. 2003. 11.) Tässä työssä keskitytään tarkastelemaan äitiyslakia tuomioistuinten näkökulmasta, mikä on osaltaan auttanut hahmottamaan tutkimusongelmaa. Valittu näkökulma on myös rajannut aihetta niin, että äitiyslakia ei käsitellä siltä osin, kun se ei suoranaisesti liity tuomioistuintyöskentelyyn.

Oikeustieteen keskeisimmät osa-alueet ovat lainoppi eli oikeusdogmatiikka, oikeushistoria, oikeusfilosofia, oikeussosiologia sekä vertaileva oikeustiede (Husa ym. 2008. 19, Sutela ym. 2003. 10). Tämä työ sijoittuu lainopin alaan, mihin suurin osa oikeustieteellisistä tutkimuksista sijoittuu. Lainopissa keskeistä on selvittää voimassaolevien oikeusnormien sisältöä. Lainoppiin kuuluu myös keskeisesti oikeuslähdeoppi, joka määrittää, mitä oikeudellista materiaalia lainopin tulkintaan käytetään. (Hirvonen 2011. 23, 41.) Koska äitiyslakia ei vielä ole säädetty, ei työssä varsinaisesti selvitä voimassaolevaa lainsäädäntöä. Työn keskeisiin asioihin kuitenkin kuuluu ehdotetun äitiyslain avaaminen, joten katson sen olevan lähimpänä oikeusoppia. Koska Suomessa ei ole vielä lakia, joka määrittäisi äitiyden, ei aiheesta ole saatavilla kovinkaan paljon kirjallisuutta. Tärkeimmät lähteet työn pohjaksi ovatkin erilaiset lain valmisteluasiakirjat sekä aiheeseen läheisesti liittyvät voimassaolevat lait esitöineen. Lisäksi käytössä on ollut Varsinais-Suomen käräjäoikeuden 19.4.2017 päiväämä asiantuntijalausunto äitiyslaista. Tämä lausunto ei vielä ole julkinen, mutta se tulee julkiseksi, kun äitiyslain valiokuntakäsittely on päättynyt.

Perinteisessä jaottelussa, jossa tutkimukset jaetaan kvantitatiivisiin ja kvalitatiivisiin tutkimuksiin, tämä työ sijoittuu kvalitatiiviseen tutkimukseen, jolle on tyypillistä kokonaisvaltainen tiedonhankinta ja jossa tutkimuksen lähtökohtana on aineiston monipuolinen ja yksityiskohtainen tarkastelu (Hirsjärvi ym. 2009. 164).

1.2 Tutkimuksen tavoitteet

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää kansalaisaloitteena vireillelaitetun äitiyslain etenemistä. Tutkimuskysymyksiksi nousivat:

- Miten äitiyslakia on valmisteltu?
- Kuinka kansalaisaloite prosessina etenee?
- Mitä laki sisältää ja kuinka sitä tulisi kehittää tuomioistuimen näkökulmasta?
- Miten äitiyslaki tulee muuttamaan nykytilannetta?

Perehtyminen äitiyslakiehdotukseen alkoi maaliskuussa 2017, kun lakivaliokunta pyysi asiantuntijalausuntoja äitiyslaista, joka oli kansalaisaloitteena edennyt eduskuntaan. Varsinais-Suomen kärjäoikeus oli yksi niistä tahoista, joilta asiantuntijalausuntoa pyydettiin. Työskentelen itse Varsinais-Suomen kärjäoikeudessa kärjäsihteerinä ja isyysasioiden käsittely on yksi työnkuvistani. Varsinais-Suomen kärjäoikeudessa isyysasioiden käsittely on keskitetty kolmelle tuomarille ja toimin heidän kaikkien työparina isyysasioissa. Työparityöskentelyssä tuomari ratkaisee asiat sekä kantaa vastuun ratkaisun ja menettelyn oikeellisuudesta, mutta sihteerillä on keskeinen rooli siinä, että asia saadaan siihen pisteeseen, että se on valmis ratkaistavaksi. Voimassa olevan lain tuntemus on tärkeää myös sihteerille, jotta työskentely on sujuvaa ja asiantuntevaa.

Varsinais-Suomen kärjäoikeudesta asiantuntijalausuntoa oli laatimassa sekä kuultavana lakivaliokunnassa huhtikuussa 2017 yksi isyysasioita käsittelevä kärjätuomari sekä kärjäsihteerini. Yleensä asiantuntijalausunnon antaa tuomari, mutta tällä kertaa mukana oli myös sihteerini. Kokoonpanoa perusteltiin sillä, että tuomari tuo lausuntoon juridista näkemystä, mutta sihteerini osaa tuoda lausuntoon huomioita myös käytännön näkökulmasta. Lausunnon antajiksi valikoituivat isyysasioiden parissa työskentelevät henkilöt, koska äitiyslaki pohjautuu isyyslakiin ja asioina ne ovat samankaltaisia. Asiantuntijalausuntoa annettaessa äitiyslakiin perehdyttiin kärjäoikeuden näkökulmasta ja kiinnitettiin lähinnä huomiota siihen, kuinka lakia tulisi muuttaa ja kehittää, jotta se olisi toimiva tuomioistuimen näkökulmasta.

Asiantuntijalausunnon laadinnan yhteydessä kiinnostus lakia kohtaan kasvoi ja huomasin aiheen sopivan hyvin opinnäytetyön aiheeksi. Asiantuntijalausuntoon on poimittu muutamia kärjäoikeuden näkökulmia lakiehdotuksesta, mutta aihetta on mahdollista tarkastella myös syvemmin. Tässä työssä keskitytään pohtimaan äitiyslakia pääsääntöisesti tuomioistuimen näkökulmasta, eikä oteta yleisesti kantaa siihen, tulisiko äitiyslaki

hyväksyä vai ei. Työssä ei myöskään perehdytä sen tarkemmin äitiyden tunnustamiseen, mikä kuuluu lastenvalvojien ja maistraatin toimenkuvaan.

Keskeinen osa tätä opinnäytetyöprojektia on ollut asiantuntijalausunnon laatiminen lakivaliokunnalle sekä osallistuminen lakivaliokunnan kuulemistilaisuuteen. Työn kehittämisenäkökulma keskittyy juuri tähän lakivaliokunnalle annettuun asiantuntijalausuntoon. Varsinais-Suomen kärjäoikeuden antamassa asiantuntijalausunnossa on tuotu esiin sellaisia asioita, joita kärjäoikeuden näkemyksen mukaan tulisi ottaa huomioon lainvalmistelutyössä. Kaikki nämä huomiot on tehty kärjäoikeuden näkökulmasta. Näkökulmaa asioihin on antanut se, että molemmat asiantuntijalausunnon antajat työskentelevät isyysasioiden parissa, toinen tuomarina ja toinen sihteerinä, jolloin näkemyksiä on sekä lainkäytön että käytännön osalta.

Asiantuntijalausunnon antaminen ja lakivaliokunnassa kuuleminen ovat olleet konkreettisia tekoja, jolla kärjäoikeuden kehittämisenäkökulmat on saatettu lainvalmistelijoiden tietoisuuteen. Näin ollen kehitysehdotukset voidaan vielä ottaa huomioon lopullista lakiehdotusta tehdessä. Kaikki asiantuntijalausunnossa esiintuodut kehittämiskohdat tuodaan esille tässä opinnäytetyössä, mutta sen lisäksi työssä perehdytään syvemmin siihen, kuinka äitiyslakialoite on lähtenyt liikkeelle, miten kansalaisaloite toimii ja mikä on äitiyslain keskeinen sisältö kärjäoikeuden näkökulmasta.

2 ÄITIYSLAIN TAUSTA

2.1 Lain valmistelu

Oikeusministeriö asetti heinäkuussa 2014 työryhmän, jonka tehtävänä oli valmistella ehdotus äitiyttä koskevaksi sääntelyksi. Keskeistä oli valmistella ehdotus naisparille syntyvän lapsen juridisen vanhemmuuden vahvistamistavasta. Perustana ehdotukselle oli isyyslain uudistamistyöryhmän mietintö OMML 56/2013. Työryhmän tuli laatia esityksensä hallituksen esityksen muotoon. Työryhmän ehdotus oli, että säädetään äitiyslaki ja samalla muutetaan eräitä lakeja, jotka liittyvät läheisesti äitiyskysymyksiin. (OMML 50/2014.)

Työryhmän mietintö äitiyslaista luovutettiin 13.11.2014 silloiselle oikeusministerille Anna-Maija Henrikssonille, minkä jälkeen mietinnön pohjalta tehtiin 2.2.2015 päivätty luonnos hallituksen esitykseksi äitiyslaista. Lakiehdotus jäi kuitenkin eduskunnassa käsittelemättä kristillisdemokraattien vastustuksesta johtuen. 30.6.2015 Eva Biaudet ja kuusi muuta ruotsalaisen kansanpuolueen kansanedustajaa esittivät kirjallisena kysymyksenä (KK 105/2015 vp) ”Milloin hallitus aikoo antaa eduskunnalle esityksen äitiyttä koskevaksi sääntelyksi?”. 8.7.2015 oikeus- ja työministeri Jari Lindström vastasi kysymykseen, ettei hallitus ole tehnyt asiasta päätöstä ja että asiaa arvioidaan myöhemmin.

Äitiyslakiehdotuksen jäätyä käsittelemättä eduskunnassa ryhmä perhe- ja ihmisoikeusjärjestöjen johtotehtävissä olevia henkilöitä päätti laatia asiasta kansalaisaloitteen. Kansalaisaloite äitiyslaiksi laitettiin vireille 28.11.2015. Aloite on identtinen 2.2.2015 päivätyn hallituksen esitysluonnoksen kanssa. (Äitiyslaki.fi 2015, KAA 3/2016 vp).

2.2 Kansalaisaloite

Kansalaisille tuli mahdollisuus vaikuttaa asioihin kansalaisaloitteella 1.3.2012 alkaen, kun perustuslain muutos (1112/2011) ja kansalaisaloitelaki (12/2012) tulivat tuolloin voimaan. Kansalaisaloitelaki mahdollistaa äänioikeutetun Suomen kansalaisen tekemään kansalaisaloitteen, jolla voidaan ehdottaa uutta lakia, muutosta jo olemassa olevaan lakiin tai olemassa olevan lain kumoamista. Kansalaisaloite tuli mahdolliseksi, kun perustuslain muutoksella Suomen perustuslakiin (731/1999) lisättiin 53 §:ään uusi 3 momentti:

”Vähintään viidelläkymmenellä tuhannella äänioikeutetulla Suomen kansalaisella on oikeus tehdä eduskunnalle aloite lain säätämiseksi sen mukaan kuin lailla säädetään.”

23.9.2017 oikeusministeriön ylläpitämässä kansalaisaloite.fi -verkkopalvelussa oli vireillä 23 kansalaisaloitetta ja päättäneitä aloitteita oli 598. Lähes kuudestasadasta päättyneestä kansalaisaloitteesta ainoastaan 18 on toimitettu eduskunnan käsiteltäväksi. (Kansalaisaloite.fi.2017) Tasa-arvoisen avioliittolain puolesta tehty kansalaisaloite on ainoa kansalaisaloite, joka on johtanut aloitteen mukaiseen lopputulokseen.

2.2.1 Kansalaisaloitteen vireillepano ja muoto

Kansalaisaloitelain 3 §:n mukaan kansalaisaloitteen voi laittaa vireille yksi tai useampi Suomen kansalainen, jolla on äänioikeus. Vireillepanijan tulee olla yksityishenkilö tai kansalaisryhmä, oikeushenkilö ei voi laittaa kansalaisaloitetta vireille. Aloitteen vireillepanijan tulee siis olla sellainen henkilö, joka voi allekirjoittaa aloitteen. (HE 46/2011 vp. 26.)

Pykälän 2 momentissa säädetään, että kansalaisaloitteen vireillepanijan tulee nimetä vähintään yksi edustaja sekä varaedustaja. Jos aloitteen tekijä on yksittäinen henkilö, hän voi toimia itse edustajana, mutta varaedustajaksi on nimettävä toinen henkilö. Kansalaisryhmä voi valita ryhmän jäsenistä jonkun aloitteen edustajaksi ja toisen varaedustajaksi. Aloitteen edustajaan ja varaedustajaan kohdistuu erilaisia vastuita ja velvollisuuksia. He esimerkiksi vastaavat siitä, että aloitetta varten tarvittavat allekirjoitukset kerätään lain 5-7 §:n mukaan. Edustajat myös huolehtivat kannatusäänten toimittamisesta Väestörekisterikeskukselle tarkistettavaksi sekä aloitteen toimittamisesta eduskunnan käsiteltäväksi. (HE 46/2011 vp. s. 26-27.)

Pykälän 3 momentin mukaisesti aloitteen vireillepanijan, edustajan ja varaedustajan on myös ilmoitettava yhteystietonsa Väestörekisterikeskukselle, oikeusministeriölle ja eduskunnalle. Tämä perustuu siihen, että viranomaiset tarvitsevat edustajien tiedot, jotta voivat olla tarvittaessa heihin yhteydessä. Yhteystietojen toimittaminen eri viranomaisille tulee ajankohtaiseksi aloitteen eri vaiheissa. Mikäli kannatusääniä kerätään oikeusministeriön ylläpitämässä verkkopalvelussa, tulee yhteystiedot ilmoittaa oikeusministeriölle heti, kun aloite tulee vireille verkkopalvelussa. Väestörekisterikeskukselle yhteystiedot tu-

lee toimittaa samassa yhteydessä, kun kannatusilmoitukset toimitetaan sille tarkistettaviksi. Eduskunnalle yhteystiedot ilmoitetaan, kun aloite toimitetaan eduskunnan käsiteltäväksi. (HE 46/2011 vp. 27.)

Lain 5 §:n mukaisesti kannatusilmoituksia kerätessä on ilmoitettava aloitteen vireillepanija ja edustaja. Tästä seuraa se, että kansalaisaloitetta ei ole mahdollista tehdä anonyymisti. (HE 46/2011 vp. 27.) Aloitteentekijän on siis toimittava omalla nimellään koko prosessin ajan. Samoin kansalaisryhmien vireillepanemissa aloitteissa aloitteen tekijöinä näkyy yksityishenkilöt eikä ryhmä.

Kansalaisaloitteen muotovaatimuksista säädetään kansalaisaloitelain 4 §:ssä. Kansalaisaloite on mahdollista laittaa vireille niin, että se sisältää lakiehdotuksen tai ehdotuksen lainvalmisteluun ryhtymisestä. Kumman tahansa mahdollisuuden valitsee, on aloitteessa oltava myös perustelut aloitteelle. Vaatimus perusteluille rinnastuu kansanedustajien aloitteisiin, joihin myös edellytetään perustelujen laatimista kuten eduskunnan työjärjestyksessä (40/2000) säädetään. (HE 46/2011 vp. 27-28.)

Aloitteen vireillepanija voi itse valita, laittaako aloitteen vireille valmiina lakiehdotuksena vai ehdotuksena lainvalmisteluun ryhtymiselle. Aloitteen muoto määrittää sen käsittelyjärjestyksen eduskunnassa. Käsittelyjärjestys noudattaa, mitä perustuslain 41 §:ssä ja 72 §:ssä säädetään lakiehdotusten ja muiden asioiden käsittelystä. Jos kansalaisaloite laitetaan vireille valmiina lakiehdotuksena, käsitellään se lainsäätämisyjärjestyksessä. Jos taas vireilletulotavaksi on valittu ehdotus lainvalmisteluun ryhtymisestä, käsitellään se ainoan käsittelyn asiana. (HE 46/2011 vp. 27.)

Lakiehdotuksen tai ehdotuksen lainvalmisteluun ryhtymisestä lisäksi aloitteelle on annettava otsikko, joka kuvaa aloitteen sisältöä ja yksilöi aloitteen riittävästi. Samasta asiasta voi olla vireillä tai jo eduskunnan käsittelyssä useita aloitteita, joten on tärkeää, että aloitteet pystytään yksilöimään ja erottamaan toisistaan. Näiden lisäksi aloite on myös päivätävä. (HE 46/2011 vp. 28.)

Kansalaisaloitelain 4 §:n 2 momentin mukaisesti samaan aloitteeseen ei saa sisällyttää erilaisia asioita. Tämä on yhtenäinen säännös eduskunnan työjärjestyksen 20 §:n 1 momentin kanssa. Aloitteessa ei voi siis ehdottaa asioita, jotka eivät välittömästi liity toisiinsa. Aloite voi kuitenkin sisältää useita eri lakiehdotuksia samaan asiaan liittyen. (HE 46/2011 vp. 27-28.) On yleistä, että yhden lain muuttaminen vaikuttaa myös muihin lakeihin. Aloitteessa voisi siis olla kyse esimerkiksi uuden lain säätämisestä ja sen seurauksena toisiin voimassaoleviin lakeihin tehtävistä muutoksista.

Pykälän 3 momentin mukaan aloite on laadittava suomen tai ruotsin kielellä. Aloite on mahdollista tehdä myös molemmilla kielillä. Jos aloite laaditaan vain toisella kielellä, eduskunta huolehtii sen kääntämisestä toiselle kansalliskielelle siinä vaiheessa, kun aloite on toimitettu eduskunnalle käsiteltäväksi. (HE 46/2011 vp. 28.)

2.2.2 Kannatusäänten kerääminen

Kannatusilmoitusten keräämiseen on aikaa kuusi kuukautta aloitteen päiväyksestä. Kannatusilmoitusten keräämisestä säädetään kansalaisaloitelain 5-8 §:issä. Kansalaisaloitelain 5 §:n 1 momentin mukaan kannatusilmoitukset voidaan kerätä joko paperimuodossa tai sähköisesti tietoverkossa. Aloitteentekijä voi itse valita kummalla tavalla äänet kerätään vai käytetäänkö keräämiseen molempia tapoja. Sähköisesti kerättävät kannatusilmoitukset on mahdollista kerätä vireillepanijan omaehtoisesti järjestämässä tietojärjestelmässä tai vaihtoehtoisesti oikeusministeriön ylläpitämässä verkkopalvelussa. Sähköisistä menettelytavoista on säädetty tarkemmin kansalaisaloitelain 7 ja 8 §:issä. Paperimuotoisissa kannatusilmoituksissa on käytettävä lomakekaavaa, josta on säädetty oikeusministeriön asetuksella. Vakiomuotoista lomakekaavaa perustellaan sillä, että se helpottaa Väestörekisterikeskuksen työtä tarkastusvaiheessa. Vakiomuotoiset lomakkeet myös varmistavat sen, että kannatusilmoituksissa on kaikki lain edellyttämät tiedot. (HE 46/2011 vp. 28.)

Lain 6 §:n mukaisesti kannatusilmoituksessa tulee olla 1) kansalaisaloitteen otsikko ja päiväys, 2) aloitteen allekirjoittajan täydellinen nimi, syntymäaika ja kotikunta, 3) aloitteen allekirjoittajan vakuutus siitä, että hän on Suomen kansalainen, jolla on äänioikeus ja että hän on tehnyt kannatusilmoituksen samaan aloitteeseen vain kerran sekä 4) kannatusilmoituksen päiväys. Nämä kaikki tiedot on sisällytettävä kannatusilmoitukseen riippumatta siitä, kerätäänkö äänet paperilla vai sähköisesti. Kannatusilmoituksessa on oltava kansalaisaloitteen otsikko ja päiväys, jotta kannatusilmoitus osataan yhdistää oikeaan aloitteeseen eikä aloitteen päiväystä voitaisi muuttaa kesken ilmoitustenkeräysprojektin. Nimen, syntymäajan ja kotikunnan ilmoittamisella Väestörekisterikeskus taas pystyy yksilöimään kannatusilmoituksen antajan. Kannattajan ei tarvitse antaa henkilötunnustaan, vaan edellä mainitut tiedot riittävät tunnistamiseen. Allekirjoittajan vakuutuksella on tarkoitus korostaa allekirjoittajalle sitä, että samaan aloitteeseen voi antaa ainoastaan yhden kannatuksen. Kannatusilmoitus on päivättävä, jotta tarkastusvaiheessa

voidaan varmistaa, että kannatusilmoitus on tehty kuuden kuukauden sisällä aloitteen päiväyksestä. (HE 46/2011 vp. 28-29.)

Kansalaisaloitelain 9 §:n mukaisesti Väestörekisterikeskus tarkastaa kannatusilmoitusten oikeellisuuden ja kelpoisuuden sekä vahvistaa hyväksytyjen ilmoitusten määrän. Väestörekisterikeskus tarkistaa kannatusilmoitukset sen jälkeen, kun aloitteen edustaja on keräyksen päätyttyä toimittanut ilmoitukset sille tarkastettaviksi. Aloitteen vireillepanija ja edustaja voivat itse päättää, päättyykö kannatusilmoitusten keräys kun 50 000 ilmoituksen raja täyttyy vai jatketaanko keräystä koko kuuden kuukauden määräajan. (HE 46/2011 vp. 32.)

Kannatusilmoitukset tulee toimittaa Väestörekisterikeskukselle siinä muodossa, jossa ne on kerätty. Oikeusministeriön tehtävänä on toimittaa kansalaisaloite.fi -verkkopalvelussa kerätyt ilmoitukset Väestörekisterikeskukselle aloitteen edustajan pyynnöstä. Oikeusministeriö ei siis toimita sähköisiä kannatusilmoituksia automattisesti eteenpäin vaan ainoastaan pyynnöstä. Sähköiset kannatusilmoitukset tarkastetaan tietojärjestelmien ristiin ajona, kun taas paperimuotoisia kannatusilmoituksia tarkistetaan vain satunnaisotannoin. Mikäli paperimuotoisissa kannatusilmoituksissa huomattaisiin epäselvyyksiä, voidaan tarkistusta laajentaa ja syventää. (HE 46/2011 vp. 33.)

Kun Väestörekisterikeskus on tarkastanut kannatusilmoitukset, se vahvistaa hyväksytyjen kannatusilmoitusten määrän. Mikäli tarkastuksen jälkeen hyväksytyjä kannatusilmoituksia on alle 50 000, aloitteen vireillepanijalla ja edustajilla on mahdollisuus kerätä ilmoituksia lisää, jos kuuden kuukauden määräaika on vielä jäljellä. (HE 46/2011 vp. 33.)

2.2.3 Kansalaisaloitteen toimittaminen eduskunnalle

Kun Väestörekisterikeskus on tarkastanut ja vahvistanut kannatusilmoitusten määrän ja perustuslaissa ja kansalaisaloitelaissa säädetyt aloiteoikeuden edellytykset täyttyvät, aloitteen edustaja voi toimittaa kansalaisaloitteen ja Väestörekisterikeskuksen päätöksen hyväksytyjen kannatusilmoitusten määrästä eduskunnalle (Kansalaisaloitelaki 11 §). Vaikka kansalaisaloite olisi saanut yli 50 000 hyväksytyä ääntä, aloitteen vireillepanijan tai edustajan ei ole pakko viedä asiaa eduskunnalle käsiteltäväksi. Aloitteesta luopuminen tässä vaiheessa olisi todennäköisintä, jos sama asia olisi tullut jo muutoin vireille eduskunnassa tai jos aloite ei muuten olisi enää ajankohtainen ja tarpeellinen. (HE 46/2011 vp. 34.)

Kansalaisaloitteen vireillepanijalla tai edustajalla on puoli vuotta aikaa toimittaa aloite eduskunnalle. Kansalaisaloitelain 11 §:n 2 momentin mukaisesti aloite raukeaa, jos sitä ei toimiteta eduskunnalle kuuden kuukauden kuluttua siitä, kun Väestörekisterikeskus on vahvistanut hyväksyttyjen kannatusilmoitusten määrän. Toimittamiselle on tarpeen säädellä määräaika, jotta aloitetta ei voida lykätä loputtomiin. Toisaalta määräaika tuo myös joustoa aloitteentekijöille, mikäli aloitteen kannatusilmoitukset vahvistettaisiin juuri ennen vaalikauden päättymistä, koska perustuslain 49 §:n mukaisesti eduskunnassa kesken oleva kansalaisaloite raukeaa vaalikauden lopussa. Tällaisessa tilanteessa kansalaisaloite olisi mahdollista toimittaa eduskunnan käsiteltäväksi vasta vaalien jälkeen. Mikäli kansalaisaloite raukeaisi eduskunnassa tai se hylättäisiin, on samasta asiasta mahdollista tehdä uusi aloite. (HE 46/2011 vp. 34.)

2.2.4 Kansalaisaloitteen käsitteleminen eduskunnassa

Eduskunnalla on velvollisuus ottaa kansalaisaloite käsiteltäväksi, jos se täyttää perustuslaissa ja kansalaisaloitelaissa säädetyt aloiteoikeuden edellytykset. Kansalaisaloite käsitellään eduskunnassa, kuten perustuslaissa ja eduskunnan työjärjestyksessä säädetään. (PNE 1/2011 vp. 1-2.) Kansalaisaloitelakia säädettäessä perustuslakivaliokunta katsoi, että kansalaisaloitteiden käsittely eduskunnassa ei edellytä voimassaolevien menettelyiden muuttamista tai uusien menettelyiden luomista (PeVM 6/2011 vp. 2). Perustuslain ja eduskunnan työjärjestyksen lisäksi kansalaisaloitteen käsittelyä eduskunnassa ohjaa puhemiesneuvoston 17.4.2013 antamat suositukset.

Kun kansalaisaloite on toimitettu eduskunnalle, se ilmoitetaan täysistunnossa, jonka jälkeen on vuorossa lähetekeskustelu. Kun lähetekeskustelu on käyty, eduskunta päättää, mihin valiokuntaan aloite lähetetään valmisteltavaksi. Aloitteen saavuttua valiokuntaan, se päättää, ryhdytäänkö aloitetta käsittelemään ja millä aikataululla. Valiokunnan ryhtyessä valmistelemaan lakiehdotusta sen tulee noudattaa hyvää lainvalmistelutapaa, johon kuuluu keskeisenä osana myös asiantuntijoiden kuuleminen. Eduskunnan työjärjestyksen mukaisesti myös aloitteentekijöille on varattava tilaisuus tulla kuulluiksi. (Eduskunta 2013.)

Valmistelun jälkeen valiokunta voi jatkaa käsittelyä laatimalla asiasta mietinnön. Mietintöluonnoksen jälkeen valiokunta päättää, mikä sen kanta asiaan on. Valiokunta voi ehdottaa, että kansalaisaloitteen mukainen lakiehdotus säädetään sellaisenaan, muutettuna tai että kansalaisaloite hylätään. Valiokunnan mietintö viedään täysistuntoon, jossa

keskustelun jälkeen päätetään mietinnön hyväksymisestä tai hylkäämisestä. Valiokunta voi myös päätyä selvittelytyön jälkeen siihen, ettei kansalaisaloite saa valiokunnan tukea ja sen käsittelystä luovutaan. Kansalaisaloite ei tällöin kuitenkaan raukea tai sitä ei ole hylätty, vaan se jää odottamaan mahdollisia myöhempiä toimenpiteitä. Jos aloitetta ei oteta uudelleen käsiteltäväksi, se raukeaa vaalikauden päättyessä. (Eduskunta 2013.)

Ensimmäinen eduskunnan käsittelyyn saapunut kansalaisaloite, joka koski turkistarhauksen kieltämistä, on luonut pohjan sille, miten kansalaisaloitteita käsitellään valiokunnissa. Valiokunnissa noudatetaan myös tarkasti niitä suosituksia, joita puhemiesneuvosto on kansalaisaloitteiden eduskuntakäsittelystä antanut. Valiokuntaneuvokset ovat kuitenkin toivoneet, että valiokuntakäsittelyä koskeviin ohjeistuksiin kirjattaisiin vaihtoehtoisia tapoja aloitteiden käsittelyyn. Valiokuntatyöskentelyn tueksi on myös ehdotettu kehitettäväksi lyhyt ohjeistus valiokuntakuulemiseen saapuville aloitteen vireillepanijoille, jossa kerrottaisiin, mitä kuuleminen tarkoittaa ja miten aloitteita käsitellään valiokunnissa. (OMML 45/2017. 40.)

2.3 Äitiyslain eteneminen kansalaisaloitteena

Äitiyslakia koskeva kansalaisaloite on päivätty 28.11.2015, josta alkoi kulua kuuden kuukauden määräaika kannatusilmoitusten keräämiselle. Kuuden kuukauden aikana kansalaisaloite keräsi 55 707 ääntä, joista 51 114 annettiin kansalaisaloite.fi -palvelussa ja 4 593 ääntä kerättiin muualla. Väestörekisterikeskus vahvisti annetut äänet päätöksellään 23.8.2016, minkä jälkeen kansalaisaloite oli mahdollista toimittaa eduskunnalle. (KAA 3/2016 vp. 1.)

Lakialoite äitiyslaista jätettiin eduskunnalle 9.9.2016 ja 13.9.2016 kansalaisaloitteen jättämisestä ilmoitettiin eduskunnan täysistunnossa. Lähetekeskustelu käytiin 29.9.2016 täysistunnossa, minkä päätteeksi aloite päätettiin lähettää lakivaliokuntaan valmisteltavaksi. (Eduskunta 2017a.) Lähetekeskustelussa käytettiin paljon tunteita herättäviä puheenvuoroja ja mielipiteitä esitettiin niin puolesta kuin vastaan. Äitiyslakia pidetään niin kutsuttuna omantunnonkysymyksenä, jolloin edustajien ei tarvitse noudattaa puoluekuriä. Tämä näkyi jo lähetyskeskustelussa, missä saman puolueen jäsenillä oli hyvinkin erilaisia näkemyksiä asiasta (Eduskunta 2017b). Lähetekeskustelussa äitiyslakialoitetta vastustivat kiivaimmin esimerkiksi Mika Niikko (ps.), Sari Tanus (kd.) sekä Eeva-Maria Maijala (kesk.). Lain puolestapuhujia oli muun muassa Emma Kari (vihr.), Saara-Sofia Sirén (kok.), Silvia Modig (vas.) ja Annika Saarikko (kesk.).

Marraskuussa 2016 aloite saapui lakivaliokunnan käsiteltäväksi, joka päätti, että asiassa järjestetään julkinen kuuleminen, johon kutsutaan aloitteentekijä ja vireillepanijoita. Tämän kuulemisen jälkeen lakivaliokunta hyväksyi asiantuntijasuunnitelman ja huhtikuussa 2017 aloitettiin asiantuntijakuulemiset. Kesäkuuhun 2017 mennessä lakivaliokunta kuuli tai sille toimitettiin kirjallisena yli 40 asiantuntijalausuntoa. (Eduskunta 2017a.)

Syyskuun alussa 2017 lakivaliokunnan puheenjohtaja Kari Tolvanen (kok.) kertoi, että valiokunnassa on käyty keskustelua, tehdäänkö äitiyslaista mietintöä lainkaan ja jos tehdään, niin minkä sisältöisenä. Lakivaliokunnan jäsenet olivat sitä mieltä, että asiantuntijoita on kuultu tarpeeksi ja asiasta voidaan tehdä päätös. Asiantuntijakuulemisissa oli kuitenkin tullut esiin aloitetta koskevia laajennuksia ja uudistuksia, joita pitää selvittää tarkemmin. (Vihavainen 2017.) 22.9.2017 lakivaliokunta päätti yksimielisesti, että äitiyslaista tehdään mietintö. Mietintö äitiyslaista päätettiin äänestyksen jälkeen valmistella siltä pohjalta, että kansalaisaloitteeseen sisältyvät lakiehdotukset ehdotetaan hyväksyttäväksi muutettuina. Vastaehdotuksena oli, että kansalaisaloitteeseen sisältyvät lakiehdotukset hylättäisiin mietinnössä, mutta hyväksyttäisiin lausuma, jossa edellytetään lakiehdotuksen jatkovalmistelua. Lakivaliokunnan mietintö pyritään valmistelevaan vielä syyskauden 2017 aikana tai viimeistään kevätkaudella 2018. (Eduskunta 2017c.)

3 ÄITIYSLAKI

3.1 Nykytila ja lain tavoitteet

Tällä hetkellä Suomessa ei ole voimassaolevaa äitiyslakia, mutta eduskunnalla on käsiteltävänä kansalaisaloitteena tehty äitiyslaki. Tämä äitiyslakiehdotus on identtinen oikeusministeriön 2.2.2015 päivätyn esitysluonnoksen kanssa.

Nykyisin Suomessa ei ole lainsäädännön tasolla määritelty äitiyttä. Vakiintuneesti äidiksi kuitenkin katsotaan se nainen, joka synnyttää lapsen. Näin on myös silloin, kun lapsi syntyy hedelmöityshoidon tuloksena. Tällä periaatteella valtaosassa tapauksista lapsen juridinen äiti on myös hänen geneettinen äitinsä. (OMML 56/2013, OMML 50/2014, KAA 3/2016 vp.)

Äitiyslakiehdotuksen tavoitteena on selkeyttää oikeustilaa niin, että lainsäädännön tasolla määriteltäisiin, että lapsen synnyttänyt henkilö on lapsen äiti. Samalla mahdollistettaisiin, että ei-synnyttäneen naisen osalta äitiys voitaisiin vahvistaa hedelmöityshoitoon suostumisen perusteella. Näin naisparien asema vanhempina olisi mahdollisimman tasavertainen suhteessa eri sukupuolta oleviin vanhempiin. Tähän mennessä naisparit ovat voineet olla molemmat juridisia vanhempia lapselle ainoastaan perheensisäisen adoption kautta. Tämäkin on mahdollista ainoastaan niille pareille, jotka ovat rekisteröineet parisuhteensa tai menneet naimisiin. Äitiyslain myötä myös avoliitossa elävän naisparin molemmat osapuolet voisivat olla lapsen juridisia vanhempia. (KAA 3/2016 vp.)

3.2 Äitiyslain keskeisimmät pykälät tuomioistuimen näkökulmasta

Äitiyslaki tulee sovellettavaksi tuomioistuimessa niissä tapauksissa, joissa äitiydestä on riitaa. Kyseessä voi siis olla äitiyden vahvistaminen tai äitiyden kumoaminen. Tilanteissa olisi kyse siis siitä, että naisparin kohdalla ei-synnyttänyt nainen pitäisi joko vahvistaa lapsen toiseksi äidiksi tai hänen äitiytensä lapsen osalta tulisi kumota. Siinä vaiheessa, kun asian käsittely siirtyy tuomioistuimen käsiteltäväksi, ollaan tilanteessa, jossa on erimielisyys siitä, kuka on lapsen toinen vanhempi synnyttäneen naisen lisäksi.

Lakiehdotuksessa äitiyslaki on jaettu kahdeksaan lukuun ja tässä työssä tullaan keskittymään lukuihin 1, 5 ja 6. Luvut 2-4 käsittelevät äitiyden selvittämistä ja vahvistamista lastenvalvojan ja maistraatin toimesta, luku 7 koskee kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvia säädöksiä ja luvussa 8 on muita erinäisiä säädöksiä. Nämä luvut eivät ole niin keskeisiä pohdittaessa äitiyslakia tuomioistuimen näkökulmasta. Laki on kuitenkin aina kokonaisuus, joten tässä työssä tullaan käsittelemään jonkin verran myös näissä luvuissa olevia pykälä. Lain 1 luku sisältää yleissäännöksiä äitiydestä, luvussa 5 käsitellään äitiyden vahvistamista koskevaa oikeudenkäyntiä ja luku 6 koskee äitiyden kumoamista.

3.2.1 Yleiset säännökset

Äitiyslain ensimmäinen luku sisältää yleissäännöksiä. 1 §:ssä todetaan, että äitiyslakia sovelletaan äitiyden toteamiseen, vahvistamiseen sekä kumoamiseen. 2 ja 3 §:issä määritellään tarkemmin äitiyden määräytyminen ja vahvistaminen.

Äitiyden toteaminen synnyttämisen perusteella (2 §)

Äitiyslain 2 §:ssä säädetään, että lapsen äiti on se, joka on synnyttänyt lapsen. Tämä pykälä määrittää selvästi sen, kuinka äitiys määräytyy lapsen synnyttäneen osalta riippumatta siitä, onko kyseessä eri sukupuolta olevat vanhemmat vai naispari. Tältä osin äitiyden määräytymiseen ei vaikuta myöskään se, onko synnyttäjä geneettisesti lapsen äiti. Pykälä on niin selkeä, ettei se aiheuta epäselvyyttä siitä, kuka on lapsen äiti.

Ainut epäselvyys voisi syntyä siitä, että lain sanamuoto ei määrittele lapsen synnyttäneen sukupuolta. Tämän sanamuodon mukaisesti lapsen äiti voisi olla myös mies, jos synnyttäjä olisi vaihtanut oikeudellisen sukupuolensa mieheksi, mutta säilyttänyt biologisen suvunjatkamiskykynsä. Tämä mahdollisuus on myös otettu huomioon lain perusteluissa. Epäselvyys johtuukin siitä, että tällä hetkellä voimassa oleva translaki (563/2002) edellyttää, että sukupuolensa vaihtava henkilö on steriloitu tai hän on muuten lisääntymiskyvytön. Äitiyslakiehdotukseen ei myöskään sisälly translakiin tehtäviä muutosehdotuksia.

Äitiyden vahvistaminen hedelmöityshoitoon suostumisen perusteella (3 §)

Äitiyslakiehdotuksen 3 §:n 1 momentin mukaan nainen, joka yhteisymmärryksessä lapsen synnyttäneen kanssa antoi suostumuksen hedelmöityshoitoon, voidaan vahvistaa olevan lapsen synnyttäneen ohella lapsen äiti, jos lapsen synnyttäneelle on annettu hedelmöityshoidosta annetun lain (1237/2006) 1 §:ssä tarkoitettua hedelmöityshoitoa ja lapsi on syntynyt hoidon tuloksena. Hedelmöityshoitolain 10 §:n mukaan suostumus hoitoihin on annettava kirjallisesti ja hoitosuostumus tallennetaan palvelunantajan arkistoon. Äitiyslakiehdotuksen perusteluissa on kuitenkin katsottu, että äitiyden vahvistaminen ei edellytä kirjallisen suostumuksen antamista. Tämä johtuu siitä, että hoitoja on voitu antaa maassa, jossa ei edellytetä kirjallista suostumusta tai palveluntuottaja on voinut laiminlyödä velvollisuutensa vaatia suostumusta hoitoihin. Tällaisissa yksittäistapauksissa olisi kuitenkin asianmukaista, että äitiys voitaisiin vahvistaa, vaikka kirjallinen suostumus puuttuisikin. (KAA 3/2016 vp. 29.)

Äitiyslakiehdotuksen 3 §:n 2 momentissa todetaan kuitenkin, ettei äitiyttä voida vahvistaa, mikäli isyys lapseen nähden on isyyslain (11/2015) mukaisesti todettu tai vahvistettu tai se voidaan todeta tai vahvistaa. On siis katsottu, että isyys on ensisijainen vaihtoehto toiseksi vanhemmuuslajiksi suhteessa vahvistettuun äitiyteen. 3 §:n 2 momentista siis seuraa, että mikäli lapselle halutaan vahvistaa toinen äiti, hedelmöityshoidoissa voidaan käyttää ainoastaan sellaisia sukusoluja, jossa luovuttaja on kieltäytynyt isyyden vahvistamisesta. Samasta syystä äitiyttä ei ole mahdollista vahvistaa, mikäli lapsi on saanut alkunsa koti-inseminaatiolla.

3.2.2 Äitiyden vahvistamista koskeva oikeudenkäynti

Äitiyslain 5 luku käsittelee äitiyden vahvistamista koskevaa oikeudenkäyntiä. Luku noudattelee pitkälti samaa kaavaa kuin isyyslain 6 luku.

Kanneoikeuden edellytykset ja asianosaiset (25 §)

Äitiyslakiehdotuksen 25 §:ssä säädetään, milloin äitiyden vahvistamista koskeva asia voidaan käsitellä tuomioistuimessa eli mitkä ovat kanneoikeuden edellytykset ja ketkä ovat asianosaisia eli ketkä voivat laittaa kanteen vireille.

Pykälän 1 momentin mukaan lapsi, jonka isyyttä ei ole avioliiton perusteella todettu eikä maistraatin tai tuomioistuimen päätöksellä vahvistettu, voi vaatia 3 §:n 1 momentin mukaista äitiyttä vahvistettavaksi. Tämä tapahtuu nostamalla kanne otaksuttua äitiä vastaan. Jos otaksuttu äiti on kuollut, kanne nostetaan hänen oikeudenomistajia vastaan. Oikeudenomistajat määräytyvät perintökaaren (40/1965) säädösten mukaisesti. (KAA 3/2016 vp. 8, 37.)

Pykälän 2 momentissa taas säädetään, että sillä, joka katsoo olevansa lapsen äiti 3 §:n 1 momentin nojalla on oikeus nostaa äitiyden vahvistamiskanne lasta vastaan. Edellytyksenä tälle on, ettei maistraatti ole vahvistanut äitiyttä ja siihen on muu syy kuin se, ettei 17 §:ssä tarkoitettua hyväksymistä ole saatu. 17 § sisältää viitauksen isyyslain 19 §:ään, jota siis sovelletaan myös äitiyden tunnustamisen hyväksymiseen. Muu syy sille, ettei maistraatti ole vahvistanut äitiyttä, voisi olla esimerkiksi se, että lastenvalvojalle tai lapsen synnyttäneelle äidille on herännyt varteenotettava epäilyksen naisen äitiydestä ja 3 §:n 1 momentin mukaista äitiyttä ei ole voitu pitää selvitettyinä niin, että äitiys olisi voitu vahvistaa. (KAA 3/2016 vp. 8, 37.)

Jos maistraatti ei ole vahvistanut äitiyttä sillä perusteella, että 17 §:n mukaista vahvistusta ei ole saatu, ei kanneoikeutta ole lainkaan.

Pykälän 3 momentista käy ilmi, että mikäli se, jonka äitiydestä on kysymys, kuolee kanteen ollessa vireillä, tulee hänen oikeudenomistajat hänen tilalleen. Jos kuollut nainen on ollut asiassa kantajana, hänen oikeudenomistajansa voivat päättää, jatketaanko oikeudenkäyntiä vai jätetäänkö asia sillensä. (KAA 3/2016 vp. 8, 37.)

Kanneoikeuden rajoitukset (26 §)

Pykälän 1 momentista ilmenee, että äitiyden vahvistamista koskevaa kannetta ei voida ajaa, mikäli lapsi on täyttänyt 15 vuotta ja hän vastustaa äitiyden vahvistamista. Kannetta ei voi laittaa vireille eikä asian käsittelyä jatkaa, mikäli lapsi on kuollut. Nämä rajoitukset on otettu lakiin mukaan, koska lainsäädännössä, joka koskee lapsia, on lähtökohtana lapsen etu. Yksi YK:n lapsen oikeuksien pääperiaatteista on, että lapsella on oikeus tulla kuulluksi itseään koskevissa asioissa. Jos taas lapsi on kuollut, ei äitiyden vahvistaminen enää edistä lapsen etua. (KAA 9/2016 vp. 8, 37, Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991.)

Pykälän 2 momentin mukaan sen, joka katsoo olevansa lapsen äiti, tulee laittaa kanne vireille vuoden kuluessa siitä päivästä lukien, kun hän sai tiedon 25 §:n 2 momentissa tarkoitetusta maistraatin päätöksestä. Tätä kanneoikeuden rajoitusta perustellaan sillä, että on lapsen edun mukaista, että vanhemmuutta koskevat ratkaisut tehdään mahdollisimman nopeasti lapsen syntymän jälkeen. (KAA 3/2016 vp. 9, 38.)

Lapsen puhevallan käyttäminen (27 §)

Äitiyden vahvistamista koskevassa oikeudenkäynnissä alaikäisen lapsen puhevaltaa käyttää 27 §:n 1 momentin mukaisesti se lastenvalvoja, joka on 5 §:n nojalla selvittänyt äitiyden. Kyseessä on siis lähtökohtaisesti lapsen äidin tai lapsen kotikunnan lastenvalvoja. Lastenvalvoja edustaa lasta oikeudenkäynnissä, olipa lapsi kantajana tai vastajana. Lastenvalvoja ei voi kuitenkaan käyttää puhevaltaa, jos Suomen viranomaisten kansainvälinen toimivalta perustuu muuhun kuin 42 §:n 1 momentin 1 tai 2 kohdan seikkaan eli lapsi ei asu tai oleskele Suomessa. Tällöin lapsen puhevallan käyttäminen kuuluu hänen lailliselle edustajalleen. (KAA 3/2016 vp. 9, 38.)

Pykälän 2 momentissa on viittaus isyyslain 31 §:n 2-4 momentteihin, joissa säädetään lapsen puhevallan käyttämisestä, kuulemistilaisuuden varaamisesta ja oikeusavusta isyyden vahvistamista koskevissa asioissa. Samoja säädöksiä tulee soveltaa myös äitiyden vahvistamista koskevissa asioissa. (KAA 3/2016 vp. 9, 38.)

Isyyslain 31 §:n 2 momentin mukaan lapsen puhevaltaa isyyden vahvistamista koskevassa oikeudenkäynnissä saa lastenvalvojan ohella käyttää lapsen huoltaja tai muu laillinen edustaja sekä 15 vuotta täyttänyt lapsi itse soveltaen, mitä oikeudenkäymiskaaren (4/1734) 12 luvussa säädetään. Jos lapsi on pian täyttämässä 15-vuotta, mutta ei ole vielä täyttänyt, on usein hyvä selvittää myös hänen mielipiteensä. Jos lastenvalvoja ja muu lapsen edustaja ovat erimielisiä, on tuomioistuimen noudatettava lastenvalvojan mielipidettä. 3 momentin nojalla tuomioistuimen tulee varata tilaisuus tulla kuulluksi kaikille, joilla on 1 tai 2 momentin nojalla oikeus käyttää lapsen puhevaltaa. Lapsen äidille tulee varata tilaisuus tulla kuulluksi, vaikka hän ei olisi lapsen huoltaja. Lapsen äidillä saattaa olla sellaisia tietoja, jotka voivat edistää asian selvittämistä. Jos äidin kuuleminen on hankalasti järjestettävissä, siitä voidaan luopua. 4 momentissa säädetään vielä, että lapselle, jota lastenvalvoja 1 momentin nojalla edustaa isyyden vahvistamista koskevassa asiassa, myönnetään oikeusapu. (KAA 3/2016 vp. 38, Isyyslaki 11/2015, HE 91/2014.)

Vastaajaksi haastaminen ja haasteen tiedoksianto (28 §)

Pykälän 1 momentin mukaan silloin, kun lapsi vaatii äitiyden vahvistamista, vastaajaksi tulee haastaa se, jonka voidaan olettaa olevan lapsen 3 §:n 1 momentin mukainen äiti. Kun lapsi on alaikäinen, häntä edustaa lastenvalvoja, joka selvittää, keitä vastaan mahdollinen kanne tulee nostaa. Jos kanteen nostava lapsi on jo täysi-ikäinen, eikä äitiyttä ole aikanaan selvitetty, tulee lapsen ensin selvittää ne kanteen perusteena olevat seikat, joiden vuoksi hän olettaa jonkun tietyn naisen olevan hänen äitinsä ja vaatii äitiyttä vahvistettavaksi. (KAA 3/2016 vp. 9, 38.)

Pykälän 2 momentissa on otettu huomioon se tilanne, että mahdollisia äitiehdoikkaita olisi useampi. Tällainen tilanne voisi tulla kysymykseen silloin, jos lapsen synnyttänyt nainen on saanut hedelmöityshoitoa samanaikaisesti useassa eri paikassa eri kumppaneiden kanssa. Tällöin kaikki mahdolliset äitiehdoikat tulee haastaa samaan oikeudenkäyntiin. Asian selvittäminen samassa oikeudenkäynnissä on perusteltua, koska muu kuin oikeusgeneettiseen tutkimukseen perustuva todistelu on todistusravoltaan epävarmaa. Pykälän 3 momentin mukaisesti nainen, joka ajaa äitiyden vahvistamiskannetta lasta vastaan, voi nostaa kanteen myös niitä vastaan, jotka voisivat mahdollisesti myös olla lapsen äitejä. Heitä vastaan ei ole kuitenkaan pakko nostaa kannetta. (KAA 3/2016 vp. 9, 38.)

Pykälän 4 momentissa on viittaus isyyslain 33 §:ään, jossa säädetään haasteen tiedoksiannosta isyyttä koskevissa asioissa, joita tulee soveltaa myös äitiyttä koskevissa asioissa. Isyyslain 33 §:n mukaan haasteen tiedoksiannosta säädetään oikeudenkäymiskaaren 11 luvussa. Kuuluttamisen osalta kuitenkin todetaan, että se on mahdollista ainoastaan silloin, jos isyydestä on saatavilla siinä määrin todisteita, että oikeudenkäynnin aloittamista on pidettävä lapsen edun mukaisena. Näyttökynnyksen katsotaan ylittyvän ainakin silloin, jos miehestä on tehty oikeusgeneettinen isyystutkimus, joka osoittaa miehen olevan isä. Tietyissä tilanteissa myös muu esitetty näyttö voisi olla peruste kuuluttamiselle. Äitiyden vahvistamista koskevassa asiassa riittävänä näyttönä kuuluttamisen edellyttämiseksi olisi esimerkiksi todistus annetusta hedelmöityshoidosta ja yhteisymmärryksessä annetusta suostumuksesta hoitoihin, jos lapsi on syntynyt sellaiseen aikaan, että hän on voinut syntyä annetun hoidon tuloksena. (KAA 3/2016 vp. 9, 38-39, Isyyslaki 11/2015, HE 91/2014.)

Äitiyden selvittämisestä laaditun pöytäkirjan tiedoksianto (29 §)

29 §:ssä säädetään, että kantajan tulee liittää haastehakemukseen äitiyden selvittämisestä laadittu pöytäkirja, jos äitiys on lain mukaan pitänyt selvittää. Tämän säännöksen on tarkoitus varmistaa, että kantajalla on jo kannetta nostaessaan käytettävissään tarpeellinen asiakirja-aineisto, johon vedota kanteen tueksi. Mikäli pöytäkirjaa ei ole liitetty haastehakemukseen, tuomioistuimen tulee pyytää se lastenvalvojalta. (KAA 3/2016 vp. 9, 39.)

Oikeuspaikka (30 §)

Pykälän 1 momentin mukaan äitiyden vahvistamista koskevassa asiassa toimivaltaisesta tuomioistuimesta säädetään oikeudenkäymiskaaren 10 luvussa. Äitiyslakiehdotukseen kuuluu, että oikeudenkäymiskaaren 10 luvun 12 §:n 1 momenttia muutettaisiin niin, että äitiyden vahvistamista koskeva kanne tutkittaisiin samoin kuin isyyden vahvistamista koskeva kanne siinä käräjäoikeudessa, jonka tuomiopiirissä äidillä tai lapsella on kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka. 2 momentissa taas säädetään, että äitiyden vahvistamista koskevan asian ollessa vireillä toimivaltaisessa tuomioistuimessa, ei saman lapsen äitiyttä koskevaa asiaa saa tutkia toisessa tuomioistuimessa. Tällaisessa tapauksessa tuomioistuimen on siirrettävä asia siihen tuomioistuimeen, jossa asia on jo vireillä. (KAA 3/2016 vp. 9-10, 39.)

Kanteen peruuttaminen (31 §)

Pykälässä säädetään kanteen peruuttamisesta tilanteissa, joissa äitiyden vahvistamista koskevaa kannetta ajetaan useampaa kuin yhtä mahdollista äitiä vastaan. Tällaisissa tilanteissa kantajalla on mahdollisuus peruuttaa kanne jonkun vastaajan osalta, jos tämä ei vastusta kanteen peruuttamista. Kanteen peruuttaminen on kuitenkin mahdollista ainoastaan siinä tapauksessa, jos tuomioistuin hyväksyy peruutuksen sen jälkeen, kun se on ensin kuullut muita vastaajia. Lähtökohtaisesti tuomioistuimella ei ole syytä suostua kanteen peruuttamiseen, jos sille ei ole perusteltua syytä. Jos kanne peruutetaan, tuomioistuimen on jätettävä asia kyseisen vastaajan osalta sillensä. (KAA 3/2016 vp. 10, 39.)

Näytön hankkiminen (32 §)

Tämän pykälän mukaisesti tuomioistuimen on omasta aloitteesta määrättävä hankittavaksi kaikki se selvitys, minkä se katsoo asian ratkaisemisen kannalta tarpeelliseksi. Mikäli oikeudenkäynnissä tulee esiin sellaisia seikkoja, joiden perusteella joku, joka ei ole oikeudenkäynnissä asianosaisena, on lapsen vanhempi, voi tuomioistuin varata hänelle tilaisuuden tulla kuulluksi. Tällainen kuultava henkilö saattaisi olla toinen nainen, joka voisi olla vastaajan sijasta lapsen äiti, tai mies, joka voisi olla lapsen isä. Tuomioistuin voi myös kehottaa lastenvalvojaa täydentämään tehtyä äitiyden selvittämistä. (KAA 3/2016 vp. 10, 39.)

Muutoksenhaun käsittely (33 §)

Pykälän mukaan kantajan tai vastaajan hakiessa muutosta äitiydestä annettuun tuomioon, muutoksenhakutuomioistuin voi käsitellä asian myös sellaisen asianosaisen osalta, jota muutoksenhaku ei koske. (KAA 3/2016 vp. 10.)

3.2.3 Äitiyden kumoaminen

Äitiyslain 6 luku käsittelee äitiyden kumoamista. Ainoastaan maistraatin vahvistama äitiys voidaan kumota. Synnyttäneen äidin äitiyttä ei ole siis mahdollista kumota tuomioistuimenkaan päätöksellä.

Äitiyden kumoamisen perusteet (34 §)

Tämän pykälän mukaisesti tuomioistuimen tulee kumota äitiys, joka on maistraatin päätöksellä vahvistettu, jos on selvitetty, ettei vahvistetun äidin ja lapsen välillä ole 3 §:n 1 momentissa tarkoitettua suhdetta. Äitiyden vahvistaminen hedelmöityshoitosuostumuksen perusteella edellyttää, että hoitoihin on ollut yhteinen suostumus ja lapsi on syntynyt annettujen hoitojen perusteella. Jos näistä edellytyksistä toinen tai molemmat puuttuvat, on äitiys mahdollista kumota. (KAA 3/2016 vp. 10, 40.)

Äitiyden kumoamista koskevan asian asianosaiset (35 §)

35 §:ssä säädetään, ketkä voivat nostaa äitiyden kumoamista koskevan kanteen ja ketkä ovat äitiyden kumoamista koskevan asian asianosaiset. Pykälän 1 momentin mukaan äitiyden kumoamiskanteen voi nostaa lapsi, lapsen synnyttänyt äiti tai se, jonka äitiys on vahvistettu maistraatin päätöksellä. 2 momentin mukaan kanne tulee nostaa niitä vastaan, joilla kantajan ohella on 1 momentin mukaisesti oikeus nostaa kanne. Jos esimerkiksi lapsi nostaisi äitiyden kumoamista koskevan kanteen, tulisi vastaajiksi haastaa sekä vahvistettu että synnyttänyt äiti. Vastaavasti jos kanteen nostaisi se, jonka äitiys on vahvistettu, olisi vastaajina lapsi ja synnyttänyt äiti. Mikäli olisi sellainen tilanne, että tuomioistuimella olisi lainvoimaisella tuomiolla vahvistanut äitiyden, ei sellaista ole enää mahdollista kumota. 3 momentissa säädetään, että mikäli asianosainen kuolee oikeudenkäynnin aikana, tulee hänen oikeudenomistajansa hänen sijaansa. (KAA 3/2016 vp. 10, 40.)

Äitiyden kumoamiskanteessa voivat osapuolina olla ainoastaan sellaiset henkilöt, joilla on olemassa vahvistettu vanhemmuussuhde. Näin ollen esimerkiksi sellainen nainen, joka pitää itseään lapsen äitinä, ei voi nostaa äitiyden kumoamiskannetta, jolla kumottaisiin jonkun toisen äiteys. Vastaavasti myöskään sellainen mies, joka pitää itseään lapsen isänä, ei voi nostaa äitiyden kumoamiskannetta. (KAA 3/2016 vp. 40.)

Kanneoikeuden rajoitukset (36 §)

Pykälän 1 momentissa on viittaus isyyslain 42 §:n 1 momenttiin, jossa säädetään lapsen kanneoikeuden käyttämisestä isyyden kumoamista koskevissa asioissa. Samoja säännöksiä sovelletaan äitiyden kumoamiskanteisiin. Isyyslain 42 §:n 1 momentin mukaan ainoastaan 15 vuotta täyttänyt lapsi voi itse käyttää lapsen kanneoikeutta. Alle 15-vuotiaalle lapselle tai 15 vuotta täyttäneelle lapselle, joka ei mielenterveyden häiriön, kehitysvammaisuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi kykene ymmärtämään asian merkitystä, voidaan kuitenkin määrätä edunvalvoja lapsen kanneoikeuden käyttämistä varten, jos siihen on erittäin painava syy lapsen kannalta.

Korkein oikeus joutui ottamaan tähän problematiikkaan kantaa ratkaisussa KKO 2002:13. Äiti vaati käräjäoikeudessa, että 6,5-vuotiaalle lapselle määrättäisiin edunvalvoja ajamaan isyyden kumoamiskannetta isää vastaan. Isä vastusti hakemusta ja katsoi, että se oli tehty kiusantekomielessä sen jälkeen, kun hän oli vaa-

tinut tapaamisoikeuden ehtoihin täsmennyksiä. Hakemuksen hyväksyminen merkitsisi, ettei kanneaikasaännöksellä ollut mitään merkitystä. Isä katsoi olevan lapsen edun mukaista, että lapsen suhde isäänsä säilyi. Isyyden kumoaminen oli korostetusti henkilökohtainen asia eikä edunvalvojalle voitu antaa valtaa päättää siitä lapsen puolesta.

Käräjäoikeus määräsi lapselle edunvalvojan äidin hakemuksen mukaisesti. Edunvalvojan tehtävänä oli käräjäoikeuden mukaan harkita, oliko isyyden kumoamiskanteen nostaminen lapsen edun mukaista. Hovioikeus pysytti käräjäoikeuden päätöksen. Korkein oikeus sitä vastoin katsoi laajahkoissa perusteluissaan, että isyyden kumoamiskanteen nostaminen rinnastui HolhTL 29.3 §:ssä tarkoitettuihin korostetusti henkilökohtaisiin asioihin ja että asia ei siten pääsääntöisesti kuulu edunvalvojan edustusvallan piiriin. KKO:n mukaan voi kuitenkin syntyä tilanteita, joissa lapsen etu välttämättä vaatii kanteen nostamista ennen kuin lapsi on täyttänyt 15 vuotta. Lapsen etu on kaikissa lapsen asemaa koskeissa ratkaisuissa otettava ensisijaisesti huomioon. Sen vuoksi KKO katsoi, että tuomioistuimen tulee kaiken asiassa esitetyn perusteella arvioida, edellyttääkö lapsen etu, että isyyden kumoamiskanne nostetaan ja edunvalvoja määrätään sitä ajamaan. Tässä tapauksessa näin ei katsottu olevan asia, joten hakemus hylättiin. (Helin 2016. 214.)

Pykälän 2 momentissa säädetään äitien kanneoikeuden rajoituksista. Jos tunnustanut äiti on lapsen syntymän jälkeen kirjallisesti ilmoittanut, että lapsi on hänen, vaikka hän on saanut tietää seikoista, joiden perusteella hänellä on ollut aihetta epäillä, että lapsi ei ole saanut alkuaan 3 §:n 1 momentissa tarkoitettulla tavalla ja tarkoitetuissa olosuhteissa, ei hänellä ole oikeutta nostaa kannetta. Myöskään lapsen synnyttäneellä äidillä ei ole oikeutta nostaa kannetta, jos hän on kirjallisesti hyväksynyt tunnustaneen äidin ilmoituksen. Tällä säännöksellä halutaan suojella jo vakiintunutta perhe-elämää ja perheenjäsenten luottamusta aiemmin luotuihin perhesuhteisiin. (KAA 3/2016 vp. 11, 41.)

Kuoleman vaikutus kanneoikeuteen ja puhevallan käyttöön (37 §)

Lain 37 §:ssä säädetään kanneoikeudesta tilanteissa, joissa kumoamiskannetta ei ole laitettu vireille ennen jonkun asianosaisen kuolemaa. Pykälän 1 momentissa säädetään, että äitiyttä ei voida kumota, mikäli lapsi on kuollut. Tässäkin korostuu se, että äitiyslain tarkoituksena on turvata lapsen etu. Kun lapsi on kuollut, ei lapsen oikean sukulaisuussuhteen selvittäminen ole enää lapsen edun kannalta merkityksellistä. 2 momentin mukaan äitiyden kumoamiskannetta ei voida nostaa sellaisen 35 §:ssä tarkoitetun asianosaisen puolesta, joka on kuollut. On katsottu, että äitiyden kumoamista koskevan kanteen nostaminen on luonteeltaan henkilökohtainen ja sen oikeuden siirtyminen oikeudenomistajille ei olisi asianmukaista. Muuten olisi mahdollista, että esimerkiksi tilanteessa, jossa kumpikaan äideistä ei ole ajanut kumoamiskannetta pysyttääkseen lapsen

sukuaseman, toisen kuollessa tämän oikeudenomistajat nostaisivatkin kanteen. Poikkeuksena tähän 38 §:n 3 momentissa säädetään tilanteesta, jossa vahvistetun äidin puoliso ja hänen lähimmät perillisansä voivat kuitenkin kanteen nostaa hänen kuollessaan. Vielä 37 §:n 3 momentissa säädetään, että mikäli vahvistettu äiti on kuollut, vastaajaksi tulee haastaa hänen oikeudenomistajansa. Synnyttäneen äidin oikeudenomistajia ei kuitenkaan haasteta vastaajiksi, mikäli synnyttänyt nainen on kuollut. Tämä ero johtuu siitä, että synnyttäneen äidin oikeudenomistajien oikeudellinen asema ei muutu, vaikka äitiys kumottaisiinkin. (KAA 3/2016 vp. 11, 41.)

Määräaika kanteen nostamiselle (38 §)

Äitiyden kumoamiskanteen nostamiselle on säädetty määräaika lapsen synnyttäneen ja vahvistetun äidin osalta. Sen sijaan lapsella ei ole mitään määräaika kanteen nostamiselle. 38 §:n 1 momentin mukaisesti sekä lapsen synnyttäneen äidin että maistraatin päätöksellä vahvistetun äidin on nostettava kumoamiskanne kahden vuoden kuluttua siitä, kun äitiys on vahvistettu. Kahden vuoden määräajalla on tarkoitus suojata lapsen etua ja saada selvyys vanhemmuudesta mahdollisimman pian syntymän jälkeen. Pykälän 2 momentissa kuitenkin säädetään poikkeus tälle kahden vuoden määräajalle. Mikäli 1 momentissa tarkoitettulla kantajalla on ollut laillinen este tai muu painava syy nostaa kanne vasta kahden vuoden määräajan jälkeen, voi käräjäoikeus ottaa sen tutkittavakseen. Kanne tulee kuitenkin nostaa heti sen jälkeen, kun syy kanteen nostamatta jättämiselle määräajassa on poistunut. (KAA 3/2016 vp. 11, 41.)

Määräaika kanteen nostamiselle on rajoitettu myös sellaisessa tilanteessa, jossa vahvistettu äiti on kuollut. Pykälän 3 momentin mukaan vahvistetun äidin puolisoilla sekä jokaisella, joka lapsen ohella tai lapsen jälkeen on hänen lähin perillisansä, on oikeus nostaa kumoamiskanne vuoden kuluttua vahvistetun äidin kuoleman jälkeen, jos hän ei ollut menettänyt kanneoikeuttaan ennen kuolemaansa. Mikäli vahvistetulla äidillä olisi ollut eläessään määräaika jäljellä kanteen nostamiselle enemmän kuin vuosi, on puolisoilla ja lähimmillä perillisillä kuitenkin mahdollisuus nostaa kanne tämän ajan puitteissa. Puolison ja lähimpien perillisten kanneoikeus on jokaisen osalta itsenäinen, mikä tarkoittaa sitä, että kanne on mahdollista nostaa, vaikka kaikki perilliset eivät olisi asiasta samaa mieltä. (KAA 3/2016 vp. 11, 41.)

Edellä esitettyjen pykälien lisäksi äitiyslain 39 ja 40 §:ssä säädetään oikeuspaikasta ja oikeudenkäyntimenettelystä äitiydenkumoamista koskeissa asioissa. Oikeuspaikka

määritty oikeudenkäymiskaaren 10 luvun mukaisesti ja oikeudenkäyntimenettelyyn sovelletaan, mitä tämän lain 28 §:n 4 momentissa ja 32 §:ssä säädetään.

3.3 Äitiyslain myötä muihin lakeihin tehtävät muutokset

Äitiyslain säätämisen johdosta myös lukuisiin jo voimassaoleviin lakeihin on tarvetta tehdä muutoksia. Esimerkiksi hedelmöityshoitolaain muuttaminen on pakollista, jotta koko äitiyslaille olisi edes edellytyksiä. Äitiyden vahvistamisesta seuraa useita oikeusvaikutuksia, jotka pitää sisällyttää myös olemassa oleviin lakeihin. Äitiyslain myötä muutoksia tulee tehdä hedelmöityshoitolakiin, oikeudenkäymiskaareen, elatuslakiin, lakiin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, perintökaareen sekä elatustukilakiin. Kaikki näihin lakeihin ehdotetut muutokset eivät liity äitiyslakiin, vaan muutoksia ehdotetaan myös lakien vanhentuneeseen kieliasuun tai vanhentuneisiin termeihin.

3.3.1 Laki hedelmöityshoidosta

Äitiyslain osalta hedelmöityshoitolaki (1237/2006) on keskeisin laki, johon on tehtävä muutoksia. Äitiyslain tärkein tavoite on mahdollistaa lapselle kaksi äitiä ja tämä ei ole mahdollista ilman hedelmöityshoitolaain muutosta. Nykyisellään hedelmöityshoittoa ei ole voitu antaa kuin eri sukupuolta oleville pareille tai naisille, jotka eivät elä avioliitossa tai avioliitonomaisissa olosuhteissa miehen kanssa (HHL 2 §).

Äitiyslakiehdotuksessa on ehdotettu, että hedelmöityshoitolaissa muutettaisiin 2 §:n 1 ja 2 kohta, 6 §:n 4 momentti, 8 §:n 2 ja 6 kohta, 22 ja 24 §, 26 §:n 2 momentti, 27 §:n 1 momentti ja 35 §:n 1 momentti. Näistä 2 §:n 1 ja 2 kohtiin tehtävät muutokset ovat sisällöllisesti merkittäviä. Muilla muutoksilla on tarkoitus korjata laissa olevien viranomaisten ja rekisterinpitäjien nimet vastaamaan nykynimiä ja adoptiolain uudistamisen myötä tullut termistö, jossa ottolapsesta käytetään nykyään nimeä adoptiolapsi. Lisäksi 8 §:n 2 kohtaan ja 35 §:n 1 momenttiin ehdotetaan lisättäväksi avioliiton rinnalle rekisteröity parisuhde. (KAA 3/2016 vp. 48.)

Tällä hetkellä hedelmöityshoitolaain 2 §:n 1 kohdassa määritellään pariksi nainen ja mies, jotka elävät keskenään avioliitossa tai avioliitonomaisissa olosuhteissa ja 2 kohdassa hoitoa saavaksi pari tai nainen, joka ei elä avioliitossa tai avioliitonomaisissa olosuhteissa miehen kanssa. Lakia ehdotetaan muutettavan määritelmien osalta niin, että 2 §:n

1 kohdassa parilla tarkoitetaan naista ja miestä jotka elävät keskenään avioliitossa tai avioliitonomaisissa olosuhteissa taikka kahta naista, jotka elävät keskenään rekisteröidyssä parisuhteessa tai rekisteröidyn parisuhteen omaisissa olosuhteissa ja 2 kohdassa hoitoa saavalla paria tai naista, joka ei elä avioliitossa tai avioliitonomaisissa olosuhteissa eikä rekisteröidyssä parisuhteessa tai sen omaisissa olosuhteissa. (KAA 3/2016 vp. 15.) Nämä ehdotetut muutokset ovat välttämättömiä, jotta hedelmöityshoitoa voidaan antaa myös naispareille.

Äitiyslain valmisteluvaiheessa avioliitto oli mahdollista solmia ainoastaan miehen ja naisen välillä, mutta 1.3.2017 voimaan tulleen lainmuutoksen (156/2015) myötä avioliitto on mahdollinen myös samaa sukupuolta olevien välillä. Tämä muutos tulee myös ottaa huomioon hedelmöityshoitolakia muutettaessa. Avioliittolain muutoksella ei ole kuitenkaan ratkaisevaa merkitystä äitiyslakiehdotuksen myötä hedelmöityshoitolakiin tehtäviin muutoksiin; 2 §:n 1 kohtaan tulee vain täsmentää kahden naisen osalta, ”jotka elävät keskenään avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa taikka avioliiton tai rekisteröidyn parisuhteen omaisissa olosuhteissa”.

Ehdotettujen muutosten lisäksi hedelmöityshoitolakiin on ehdotettu tulevan erillinen voimaantulosäännös. Voimaantulosäännöksen mukaisesti ennen lain voimaantuloa luovutettuja sukusoluja olisi mahdollista käyttää naisparille annettavaan hedelmöityshoittoon ainoastaan, jos luovuttaja siihen suostuu tai luovuttaja on antanut hedelmöityshoitolain 16 §:n 2 momentin ensimmäisen virkkeen mukaisen suostumuksen eli että sukusoluja voidaan käyttää hedelmöityshoittoon muulle kuin parille, joka on määritelty mieheksi ja naiseksi. Tällä voimaantulosäännöksellä halutaan varmistaa luovuttajien määräämisoikeus siitä, kenelle sukusoluja luovutetaan. Ennen lain muuttamista luovuttaja tiesi sukusolujen menevän miehen ja naisen muodostamalle parille, ellei hän ollut antanut erillistä suostumusta sukusolujen käyttämisestä myös muille. (KAA 3/2016 vp. 49.) Ilman tätä voimaantulosäännöstä olisi mahdollista, että sukusoluja käytettäisiin myös naisparien hoitoon ilman luovuttajan suostumusta ja tämän mukaista tahtoa. Lainvoimaantulon jälkeen luovuttajilta ei enää vaadittaisi erillistä suostumusta sukusolujen käyttämisestä naisparien hoitoihin (KAA 3/2016 vp. 49).

3.3.2 Oikeudenkäymiskaari

Ehdotetun äitiyslain myötä myös oikeudenkäymiskaareen on tehtävä tarvittavat muutokset. Oikeudenkäymiskaareen tehtävät muutokset koskevat äitiyden vahvistamista ja kumoamista tuomioistuimessa. Ehdotetut muutokset koskisivat oikeudenkäymiskaaren 10 luvun 12 ja 18 §:n muuttamista (KAA 3/2016 vp. 17).

Oikeudenkäymiskaaren 10 luvussa säädetään oikeuspaikasta riita-asioissa. Nykyisellään luvun 12 §:ssä säädetään isyyden vahvistamista ja kumoamista koskevien asioiden oikeuspaikasta. Ehdotuksen mukaisesti 12 §:n 1 momenttia muutettaisiin niin, että säännös määräisi oikeuspaikan isyyden vahvistamiskanteiden lisäksi äitiyden vahvistamista koskevissa kanteissa. Lisäksi äidillä tarkoitetaan tässä momentissa nimenomaisesti lapsen synnyttäneitä äitiä. Vastaavasti 12 §:n 1 momenttia muutettaisiin niin, että se määrittäisi isyyden kumoamiskanteiden oikeuspaikan lisäksi äitiyden kumoamiskanteiden oikeuspaikan. (KAA 3/2016 vp. 17, 49.)

Oikeudenkäymiskaaren 18 § määrittelee toissijaiset oikeuspaikat. Nykyisellään 18 §:n 5 kohdassa säädetään isyysasioiden toissijaisista oikeuspaikoista. Äitiyslaissa ehdotetaan, että oikeudenkäymiskaaren 18 §:ään lisättäisiin 5 a-kohta, jossa määriteltäisiin toissijaiset oikeuspaikat äitiyden vahvistamista ja kumoamista koskevissa asioissa (KAA 3/2016. vp. 17, 49).

Ehdotetut muutokset ovat tarvittavat, jotta äitiyden vahvistamis- ja kumoamiskanteita voidaan käsitellä tuomioistuimissa. On myös järkevää sisällyttää ne isyysasioiden kanssa samoihin pykäliin, koska asiat ovat asiaryhmänään keskenään samankaltaisia.

3.3.3 Laki lapsen elatuksesta

Äitiyslain säätämisen johdosta lakia lapsen elatuksesta (704/1975) tarvitsee muuttaa niin, että laissa ei puhuta enää isyydestä sekä isyyden vahvistamisesta ja kumoamisesta vaan vanhemmuudesta yleensä. Tarvittavat muutokset tulee tehtäviksi lain 10 §:n 3 momenttiin, 12 §:n 2 momenttiin, 13 §:n 2 momenttiin, 14 §:n 2 momenttiin, 15 §:ään ja 16 §:n 2 momenttiin. Kaikissa mainituissa kohdissa miestä, isyyttä, isyyden vahvistamista ja isyyden kumoamista koskevat viittaukset on muutettu niin, etteivät ne osoita tiettyyn sukupuoleen. Käytännössä tämä on toteutettu siten, että isyyteen, isyyden vahvistami-

seen ja isyyden kumoamiseen liittyvät viittaukset on korvattu vanhemmuudella ja vanhemmuuden vahvistamisella tai kumoamisella ja viittaukset mieheen on korvattu sanalla henkilö. (KAA 3/2016. vp. 18-19, 49-50, Laki lapsen elatuksesta. 10 §, 12-16 §.)

3.3.4 Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta

Lakia lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) tulee muuttaa 8 a §:n osalta. Äitiyslakiehdotuksen mukaan pykälää muutettaisiin niin, että tulevat vanhemmat voisivat tehdä sopimuksen lapsen huollosta ennen lapsen syntymää riippumatta siitä, onko vanhemmuuden tunnustava henkilö mies vai nainen. Pykälässä olevat viittaukset mieheen ja isyyteen muutettaisiin niin, että ne olisivat sukupuolineutraaleja. 1 pykälään on ehdotettu lisättäväksi viittaus äitiyslain 14 §:ään, jolloin huollosta olisi mahdollista sopia, jos vanhemmuus on tunnustettu ennen lapsen syntymää isyyslain 16 §:ssä tai äitiyslain 14 §:ssä säädetyllä tavalla. Tarkennuksena 1 momentin viittaukseen lapsen äidistä on selvennetty, että kohdassa tarkoitetaan lapsen synnyttäneitä äitiä. 2 momenttiin ehdotetaan tehtäväksi lisäys, että allekirjoitettu huoltosopimus on toimitettava isyyslain 16 §:n 5 momentissa tai äitiyslain 14 §:n 5 momentissa tarkoitetulle lastenvalvojalle vahvistettavaksi. (KAA 3/2016. vp. 19, 50, Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8 a §.)

3.3.5 Perintökaari

Perintökaarta (40/1965) on tarvetta muuttaa äitiyslain johdosta siltä osin, kun laissa puhutaan äidistä ja isästä. Lain 2 luvun 2 §:ää ehdotetaan muutettavan niin, että äiti ja isä korvataan ilmauksella vanhemmat ja 2 luvun 3 §:n 1 ja 2 momenttia muutettaisiin niin, että viittaukset perittävän isän ja äidin vanhempiin korvataan ilmaisulla isovanhemmat. Samalla myös 2 luvun 2 §:n ja 3 §:n 2 momentin kieliasua ajanmukaistettaisiin. (KAA 3/2016. vp. 20, 50, Perintökaari 2 luku 2-3 §.)

3.3.6 Elatustukilaki

Elatustukilakiin (580/2008) ehdotetaan muutoksia sen 6 ja 7 §:iin. 6 §:n 5-kohtaan ehdotetaan lisättäväksi, että lapsella on oikeus elatukseen, kun elatusapua ei ole voitu vahvistaa samanaikaisesti isyyden tai äitiyden vahvistamisen kanssa. Nykyisellään 5-kohta mahdollistaa elatustuen ainoastaan, mikäli elatusapua ei ole voitu vahvistaa isyyden

vahvistamisen yhteydessä. Muutoksen tarkoituksena on, ettei lapsen oikeus elatustukeen olisi riippuvainen siitä, onko toiseksi vanhemmaksi vahvistettu isä vai äiti. 6 §:n 6 kohtaa ehdotetaan muutettavaksi niin, että ottovanhemmasta käytetään nimitystä adoptiovanhempi ja ottolapsesta nimitystä adoptiolapsi. Lisäksi 6 §:ään ehdotetaan lisättäväksi 2 momentti, jonka mukaan lapsella ei ole oikeutta elatustukeen, vaikka isyyttä ei olisi vahvistettu, jos lapselle on kuitenkin äitiyslain 3 §:n 1 momentin nojalla vahvistettu kaksi äitiä tai lapsi on adoptoitu lainvoimaisella päätöksellä. (KAA 3/2016. vp. 21, 50, Elatustukilaki 6 §.)

Elatustukilain 7 §:ssä säädetään elatustukioikeuden alkamisesta ja päättymisestä. Pykälän 3 momenttiin ehdotetaan tehtävän muutos, jossa viittaus isyyden vahvistamiseen korvattaisiin viittauksella vanhemmuuden vahvistamiseen. Muutoksen jälkeen elatustukeen olisi oikeus enintään vanhemmuuden lainvoimaista vahvistamista seuraavien kuuden kalenterikuukauden ajan, ellei kannetta elatusavun vahvistamiseksi ole pantu vireille mainitun ajan kuluessa. (KAA 3/2016. vp. 21, 50, Elatustukilaki 7 §.)

Lain voimaantulosäännöksessä huomioitaisiin, että ehdotettua 6 §:n 2 momenttia ei sovellettaisi tilanteissa, joissa vanhemmuus on vahvistettu ennen tämän lain voimaantuloa. Tällä halutaan turvata se, että lapset, joille on vahvistettu toinen vanhempi perheen sisäisen adoption kautta ennen lain voimaantuloa eivät menetä oikeutta elatustukeen, jos se on myönnetty nykyisen lainsäädännän perusteella. (KAA 3/2016. vp. 21, 50-51.)

4 ÄITIYSLAIN KEHITTÄMINEN

Lakiehdotus äitiyslaista on varmasti siinä mielessä poikkeuksellinen kansalaisaloite, että sen sisältö on identtinen aikaisemman ministeriön esitysluonnoksen kanssa. Tämä tarkoittaa sitä, että laki ja sen perustelut on jo valmiiksi kirjattu hallituksen esityksen muotoon ja että lakiehdotusta on ollut valmistelemissa suuri määrä asiantuntijoita. Vaikka äitiyslakia on valmisteltu oikeusministeriön toimesta, on lakiehdotuksessa mielestäni vieläkin kehittämistä. Kansalaisaloitteen pohjana oleva lakiehdotus on tehty suhteellisen lyhyessä ajassa, koska alkuperäisenä tarkoituksena oli, että äitiyslaki olisi tullut voimaan isyyslain uudistuksen kanssa samaan aikaan vuoden 2016 alusta. Seuraavaksi esitetään muutamia asioita, joita olisi hyvä pohtia ennen äitiyslain hyväksymistä ja siihen läheisesti liittyvien lakien muuttamista.

4.1 Hedelmöityshoitolaki

Hedelmöityshoitolaissa ei ole määritelty mitään ikärajaa, minkä ikäisille hoitoa voidaan antaa tai minkä ikäinen hoitoihin suostumuksensa antavan tulee olla. Lain esitöissä on ainoastaan pohdittu yläikärajaa hoitoja saavalle, mutta tällaista yläikärajaakaan ei ole määritelty, vaan se on jätetty lääkärin harkintaan. Lain 13 §:ssä säädetään ainoastaan, että sukusolujen luovuttajan tulee olla 18-vuotta täyttänyt. Laki siis sallii hedelmöityshoidon antamisen alaikäiselle, samoin alaikäinen voisi antaa suostumuksensa hoitoihin. Varsinais-Suomen käräjäoikeus on pitänyt tätä epäkohtana antaessaan asiantuntijalausuntoa äitiyslaista ja todennut, että jo lain tasolla tulisi ilmetä, että hedelmöityshoitoa saavan henkilön ja siihen suostumuksensa antavan tulisi olla täysi-ikäisiä. Tämä korjautuisi sillä, että hedelmöityshoitolakiin lisättäisiin, että hoitojen ja suostumuksen edellytyksenä on 18-vuoden ikä. (HHL 1237/2006, HE 3/2005 vp. 16, 29., V-S KO asiantuntijalausunto 19.4.2017.)

Salminen, Burrell ja Lehtonen (2007) ovat tarkemmin käsitelleet 18 vuoden ikärajan asettamista hedelmöityshoidoille. He ovat todenneet, että oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 1 §:n 2 momentin nojalla 15 vuotta täyttäneellä alaikäisellä on itsenäinen puhevalta henkilöään koskevissa asioissa huoltajansa tai muun laillisen edustajansa ohella. Hedelmöityshoidoissa on kyse selvästi henkilökohtaisesta asiasta, jolloin alle 15-vuotias ei voi an-

taa suostumustaan hedelmöityshoitoihin. Ei olisi myöskään mahdollista, että alle 15-vuotiaan huoltaja tai muu laillinen edustaja antaisi suostumusta alaikäiselle annettavasta hedelmöityshoidosta tämän puolesta, koska hedelmöityshoitojen antaminen on luonteeltaan henkilökohtainen asia. Yli 15-vuotiaan alaikäisen huoltajalla tai muulla laillisella edustajalla on rinnakkainen puhevalta hänen kanssaan, mutta asian henkilökohtaisen luonteen vuoksi huoltajan vastustuksella ei olisi painoarvoa asiassa. Holhoustoimilain (442/1999) 29 §:n 3 momentin mukaan edunvalvoja ei voi päämiehensä puolesta antaa suostumusta avioliittoon tai lapseksiottamiseen, tunnustaa isyyttä, hyväksyä isyyden tunnustamista, tehdä tai peruuttaa testamenttia eikä edustaa päämiestään muussa sellaisessa asiassa, joka on näihin rinnastuvien tavoin henkilökohtainen. Hedelmöityshoitoihin suostuminen on perusteltua rinnastaa edellä mainitun holhoustoimilain mukaisiin henkilökohtaisiin asioihin, jolloin hedelmöityshoitojen antaminen edellyttäisi 15 vuotta täyttäneen oman suostumuksen. Tosiasiassa hedelmöityshoitojen antaminen alle 18-vuotiaalle on todennäköisesti erittäin harvinaista. Tällaisia tilanteita voisi kuitenkin tulla vastaan esimerkiksi silloin, jos hoitoa saavan parin toinen osapuoli olisi vielä alaikäinen toisen ollessa saavuttaneen jo 18 vuoden iän.

Mikäli hedelmöityshoitolakiin lisättäisiin 18 vuoden ikä edellytykseksi hoitojen saamiselle ja suostumuksen antamiseen, tulisi äitiyslakiehdotuksen 18 §:n 1 momentin 3-kohta tarpeettomaksi. Kohdassa esitetään, että lastenvalvojan olisi varattava tilaisuus tulla kuulukuksi tunnustamisen johdosta tunnustajan huoltajalle tai muulle lailliselle edustajalle, jos tunnustaja on alaikäinen. (V-S KO asiantuntijalausunto 19.4.2017, KAA 3/2016 vp. 7.) Isyyslain 20 §:n 1 momentin 3-kohta on vastaava kuin äitiyslakiehdotuksen 18 §:n 1 momentin 3-kohta, mutta tälle on paremmat edellytykset. Biologisesti on mahdollista, että alle 18-vuotias voi tulla lapsen isäksi ja tällöin myös kuuleminen alaikäisen huoltajan osalta on perusteltua. Mikäli hedelmöityshoitolakiin kirjattaisiin edellytys täysi-ikäisyydestä, se ei asettaisi naispareja epätasa-arvoiseen asemaan verrattaessa eri sukupuolta oleviin pareihin. Hedelmöityshoitolakiin kirjattuna 18 vuoden ikää edellytettäisiin kaikilta, riippumatta siitä, saako hoitoja eri sukupuolta oleva pari, naispari vai yksinäinen nainen. Lisäämällä hedelmöityshoitolakiin edellytys 18 vuoden iästä tulee myös äitiyslakiehdotuksen 14 §:n 4 momenttiin lisätä, että terveydenhoitaja, kätilö tai lastenvalvoja voi kieltäytyä ottamasta tunnustamista vastaan, jos tunnustaja on alaikäinen (V-S KO asiantuntijalausunto 19.4.2017).

Kuten Varsinais-Suomen käräjäoikeuden asiantuntijalausunnossakin on katsottu, tulisi hedelmöityshoitolakiin kuitenkin sisällyttää se mahdollisuus, että hoitoja on mahdollista

antaa lääkärin harkinnan mukaisesti myös alle 18-vuotiaalle, mikäli hoidon saajalla on hänen terveydentilaansa perustuva syy, esimerkiksi Hodgkinin tauti.

4.2 Näyttökysymys

Lapselle voidaan vahvistaa synnyttäneen äidin ohelle toinen äiti, mikäli lapsi on saanut alkunsa hedelmöityshoidosta ja sekä synnyttänyt että vahvistettu äiti ovat antaneet yhdessä suostumuksensa hoitoihin. Vahvistamiselle on siis kaksi edellytystä, joista molempien on toteuduttava, jotta äitiys voidaan vahvistaa. Vastaavasti äitiys on mahdollista kumota, mikäli molemmat edellytykset eivät täyty.

Kun tuomioistuimessa on käsiteltävänä äitiyden vahvistamista koskeva asia, nousee keskeiseksi seikaksi näyttö siitä, että hedelmöityshoitoihin on annettu yhteinen suostumus ja että lapsi on syntynyt näiden hoitojen tuloksena. Vastaavasti äitiyden kumoamista koskevassa asiassa näyttöä tarvitaan siitä, että suostumusta ei ole annettu tai lapsi ei ole syntynyt hoidon tuloksena. Tuomioistuimen tulee äitiyslakiehdotuksen 32 §:n nojalla määrätä omasta aloitteestaan hankittavaksi kaikki se näyttö, minkä se katsoo tarpeelliseksi, jotta äitiyden vahvistamista tai kumoamista koskeva asia voidaan ratkaista. Tämä pykälä rinnastuu isyyslain 37 §:ään. Äitiyslain perusteluissa ei ole kuitenkaan tarkemmin avattu, mikä olisi tarpeellinen näyttö äitiyden vahvistamiseksi tai kumoamiseksi. Isyyslain esitöissä on taas katsottu, että oikeusgeneettiset isyystutkimukset ovat keskeisessä roolissa punnittaessa näyttöä isyydestä. (KAA 3/2016 vp, Isyyslaki, HE 91/2014.)

Suostumuksen osalta näyttö on helposti hankittavissa, jos hedelmöityshoitoja on annettu Suomessa. Hedelmöityshoitolaki edellyttää, että suostumus annetaan kirjallisesti. Mikäli suostumus hoitoihin on annettu, tallennetaan hoitosuostumus palvelunantajan arkistoon, josta se on saatavilla. Jos hedelmöityshoitoja on annettu toisessa valtiossa kuin Suomessa, ei suostumusta kuitenkaan välttämättä ole olemassa kirjallisesti. Äitiyslakiehdotuksessakaan ei edellytetä, että suostumus pitäisi olla kirjallisena. Lakiehdotuksessa on katsottu, että vahvistamisen tulee olla mahdollista ilman kirjallista suostumusta, jos uskottavasti näytetään lapsen kuitenkin syntyneen hoidon tuloksena, koska kaikki valtiot eivät välttämättä edellytä kirjallista suostumusta hedelmöityshoitoihin. Tilanteessa, jossa kirjallista suostumusta ei ole, voisi lakiehdotuksen mukaan riittää näytöksi hedelmöityshoitoklinikan antama todistus hedelmöityshoitojen antamisesta. (KAA 3/2016 vp, HHL 10 §.)

Näytön hankkiminen siitä, onko lapsi syntynyt annettujen hedelmöityshoitojen tuloksena, onkin huomattavasti vaikeampaa. Ainoa varma tapa varmistaa asia olisi tehdä oikeusgeneettinen isyystutkimus lapsesta ja miehestä, jonka siittiöitä hoidossa on käytetty. Jos luovuttajan henkilöllisyys on tiedossa, ja hän antaisi suostumuksena oikeusgeneettisiin isyystutkimuksiin, olisi käytännössä mahdollista selvittää, onko lapsi syntynyt hoitojen tuloksena. Voimassa oleva laki oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta (378/2005) ei kuitenkaan mahdollista dna-tutkimusten tekemistä kuin isyyden selvittämistä koskevilla asioilla. Tutkimuksen tekeminen lapsesta ja miehestä sen selvittämiseksi, onko lapsi syntynyt hedelmöityshoitojen tuloksena ei kaikeksi olisi sallittua, vaikka tutkimuksessa selvitetään miehen ja lapsen välisen sukulaisuussiteen olemassaoloa, koska tosiasiasa selvitystä tehdään sen seikan varmistamiseksi, onko vahvistetulle äitiydelle perusteita. Sellaisessa tilanteessa, jossa hedelmöityshoidoissa on käytetty tuntemattoman luovuttajan siittiöitä, on näytön hankkiminen vieläkin vaikeampaa. Hedelmöityshoitolaain 29 §:n nojalla ainoastaan lapsella on oikeus saada tietää luovuttajan henkilöllisyys, ja sekin on mahdollista vasta kun lapsi on täyttänyt 18 vuotta.

Voidaan kai todeta, että aukottaman näytön hankkiminen äitiyden vahvistamiseksi tai kumoamiseksi on todella hankalaa. Varsinais-Suomen käräjäoikeus on antamassaan asiantuntijalausunnossa katsonut, että kantajan tulisi hankkia tarvittava näyttö äitiysasioissa ja että kantajalle asetettaisiin näyttötaakka kanteensa tueksi esitettävistä seikoista.

4.3 DNA-tutkimukset

Laki oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta mahdollistaa, että isyyden vahvistamista ja kumoamista koskevilla asioilla voidaan suorittaa dna-tutkimus sen selvittämiseksi, onko miehen ja lapsen välillä sukulaisuussuhde. Hallituksen esityksessä laeiksi oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta ja isyyslain muuttamisesta (HE 56/2004) oli mukana ehdotus, että lakia voitaisiin soveltuvin osin käyttää myös tilanteissa, joissa äitiys on epäselvä. Lakivaliokunta kuitenkin katsoi, että oikeusgeneettisten tutkimusten soveltaminen äitiyttä koskeviin asioihin ei ollut tarpeellinen, eikä sitä ollut tarpeen sisällyttää lakiin (LaVM 1/2005 vp. 3).

Myös äitiyslakiehdotus lähtee siitä, että oikeusgeneettisiä tutkimuksia ei ole tarkoitus ainakaan tässä vaiheessa sisällyttää lakiin. Kuitenkin lain 34 §:n yksityiskohtaisissa perusteluissa on viitattu oikeusgeneettisten isyystutkimusten suorittamiseen sen selvittä-

miseksi, onko lapsi syntynyt annettujen hedelmöityshoitojen tuloksena. Tässä on mielestäni selvä ristiriita, ja mahdollisten oikeusgeneettisten tutkimusten tekeminen äitiysasioissa sen selvittämiseksi, onko lapsi saanut alkunsa annettujen hedelmöityshoitojen tuloksena, olisi tärkeää. Mikäli tällainen tutkimus haluttaisiin tehdä, tulisi myös lakia oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta muuttaa niin, että dna-tutkimukset voitaisiin suorittaa myös äitiyden selvittämiseksi. Tällaista muutosta ei kuitenkaan ole sisällytetty äitiyslakiehdotukseen.

4.4 Lapsen etu

Lapsen etu on lapsioikeudellisen sääntelyn perusarvo. Se on myös noussut lainvalmistelun yleisperiaatteeksi. Lapsen etua ei ole mahdollista tulkita yksiselitteisesti ja lapsen edun nimissä on mahdollista perustella vastakkaisiakin lopputuloksia samassa asiassa. (Kangas 2006. 20.) Äitiyslain perimmäinen tarkoitus on nimenomaisesti turvata lapsen etu. Lain keskeisin asia onkin mahdollistaa lapselle kaksi juridista vanhempaa myös silloin, kun lapsi syntyy naisparille.

Varsinais-Suomen käräjäoikeus on antamassaan asiantuntijalausunnossa katsonut, että lapsen etu ei tule erityisen hyvin esille, kun hedelmöityshoitoon suostuminen ja siitä syntyminen on ainoana perusteena äitiyden vahvistamiselle tai kumoamiselle. Lausunnosta käy ilmi, että tuomioistuimelle tulisi antaa mahdollisuus ratkaista äitiysasia viimesijaisesti lapsen edun perusteella.

Äitiyslakiehdotuksen 28 §:ssä käsitellään haastehakemuksen tiedoksiantamista ja pykälän 4 momentin viittausten mukaisesti myös kuulutustiedoksianto olisi mahdollinen (KAA 3/2016 vp. 38-39, Isyyslaki 33 §). Jotta haasteen tiedoksiantaminen on mahdollista kuultamalla, ei tiedoksiannon vastaanottajan olinpaikkaa ole tiedossa (OK 11 luku 9 §). Äitiyden vahvistamisen osalta herää kysymys, onko lapsen edun mukaista, että hänelle vahvistettaisiin toiseksi äidiksi nainen, jonka olinpaikasta ei ole tietoa, ja joka tuskin olisi mukana lapsen elämässä ja äitiyttä tukisi ainoastaan todistus annetusta hedelmöityshoitosta sekä suostumus hoitoihin.

5 POHDINTAA

5.1 Lain voimaantulo

Äitiyslakia hyväksyttäessä tulisi sille asettaa tarpeeksi pitkä voimaantuloaika. Lakimuutoksen myötä esimerkiksi väestötietojärjestelmää pitäisi muuttaa niin, että lapselle olisi mahdollista merkitä myös väestötietojärjestelmään toiseksi vanhemmaksi äiti tunnustamisen perusteella. Käräjäoikeuden tulee viran puolesta merkitä väestötietojärjestelmään tieto siitä, jos lapselle vahvistetaan tuomiolla isä tai isyys kumotaan. Vastaavasti käräjäoikeuden pitäisi merkitä väestötietojärjestelmään tieto siitä, mikäli lapselle vahvistetaan tuomiolla toinen äiti tai äitiys kumotaan. Käräjäoikeuden näkökulmasta väestötietojärjestelmän muuttaminen niin, että myös järjestelmiin voidaan kirjata lapselle vanhemmaksi kaksi äiti, on ehdottoman tärkeää. Sen lisäksi, että käräjäoikeuden tulee ilmoittaa väestötietojärjestelmään muutokset äitiydestä, tulee käräjäoikeudella olla luotettavaa ja ajantasaista tietoa siitä, miten järjestelmiin on kirjattu lapsen vanhemmat ja huoltajuus. Mikäli väestötietojärjestelmää ei saada kehitettyä niin, että järjestelmään voidaan merkitä lapselle vanhemmiksi kaksi äitiä, on esimerkiksi äitiyden kumoaminen haastavaa, mikäli väestötietojärjestelmästä ei ilmenisi, että lapsella on kaksi äitiä vanhempana.

Myös hedelmöityshoitoklinikoille tulisi varmistaa tarpeeksi pitkä aika valmistautua muutoksiin. Klinikoiden osalta muutosta aiheuttaa ainakin se, kenen hoidoissa luovutettuja siittiöitä voidaan käyttää. Nykyisellään siittiöitä on voitu käyttää naispareille ja yksinäisille naisille ainoastaan luovuttajan nimenomaisella suostumuksella, kun muutoksen jälkeen nimenomaista suostumusta naisparien osalta ei enää tarvittaisi. Tämä johtuu siitä, että lakimuutoksen myötä pariin katsotaan niin eri kuin samaa sukupuolta olevat.

Aikaa tulisi varata myös neuvolan henkilökunnan, lastenvalvojien sekä maistraatin koulutukseen. Koulutukseen pitää varata aikaa, jotta tunnustuksia vastaanottavilla ja tunnustuksia vahvistavilla tahoilla on mahdollisuus arvioida edellytykset vahvistettavaan äitiyteen. Myös tuomioistuimen näkökulmasta on ensiarvoisen tärkeää, että äitiys on selvitetty kattavasti lastenvalvojan toimesta ja että maistraatti voi tämän selvityksen perusteella joko vahvistaa äitiyden tai olla vahvistamatta sitä.

5.2 Lainsoveltamisen ajankohta

Äitiyslain soveltaminen käräjäoikeuksissa tulisi ajankohtaiseksi aikaisintaan noin vuoden kuluttua lain voimaantulosta. Tämä johtuu siitä, että lakia sovelletaan käräjäoikeudessa, kun kyseessä olisi äitiyden vahvistaminen tai kumoaminen. Tuomioistuimen toimesta äitiyttä ei voida vahvistaa eikä kumota ennen kuin lapsi on syntynyt. Äitiyden vahvistamisen osalta lapselle voitaisiin vahvistaa toinen äiti, jos molemmat naiset ovat antaneet hedelmöityshoitoihin suostumuksen ja lapsi on syntynyt näiden hoitojen tuloksena. Koska hedelmöityshoitoja ei voida antaa kahdelle naiselle parina ennen kuin myös hedelmöityshoitolakia on muutettu äitiyslain johdosta, ei vahvistaminen olisi mahdollista kuin sellaisten lasten osalta, jotka ovat saaneet alkunsa hedelmöityshoidosta, joka on aloitettu lain voimaantulon jälkeen.

Äitiyden kumoaminen olisi vastaavasti mahdollista vasta sen jälkeen, kun lapselle on jo vahvistettu toinen äiti. Vahvistaminen myöskään maistraatin toimesta ei ole mahdollista kuin sellaiselle lapselle, joka on syntynyt molempien naisten antamalla suostumuksella hedelmöityshoidosta. Ensimmäiset äitiyden vahvistamiset ja kumoamiset voisivat tulla käräjäoikeuksissa vireille siis aikaisintaan sen jälkeen, kun ensimmäiset lapset ovat syntyneet sellaisista hedelmöityshoidoista, joissa molemmat naiset ovat antaneet suostumuksensa hoitoihin ja lapsi on syntynyt näiden hoitojen tuloksena.

Koska lain voimaantulosta kuluu aikaa ennen kuin ensimmäisiä äitiyden vahvistamista tai kumoamista koskevia asioita voidaan edes käsitellä käräjäoikeudessa, on myös mahdollista, ettei yhtään äitiyden vahvistamista tai kumoamista tulla käsittelemään tuomioistuimissa äitiyslain nojalla. Jo äitiyslakia valmisteltaessa on ollut paljon puhetta siitä, tulisiko Suomessa kehittää vanhemmuuslaki, jossa säädettäisiin sekä isyydestä että äitiydestä. Mikäli tällaista lakia aletaan valmistelemaan, on sekin mahdollista, että äitiyslain elinkaari jää niin lyhyeksi, ettei sitä ehditä soveltamaan tuomioistuimissa lainkaan.

On myös mahdollista, ettei äitiyden vahvistaminen ja kumoaminen ole lainkaan tarpeellista tuomioistuimen toimesta tai niitä tulee käsiteltäväksi vain yksittäistapauksia. Perustuhan toisen naisen äitiys molempien tahtoon. Esimerkiksi vuonna 2016 tuomioistuin vahvisti 79 isyyttä, kun samana vuonna isyyksiä vahvistettiin yhteensä 22 774 (THL 2017. 10).

5.3 Vanhemmuuslain kehittäminen

Perinteisten äidin, isän ja lapsen muodostamien perheiden lisäksi on olemassa paljon muitakin perhemuotoja. Perheitä, joissa yksi tai useampi vanhemmista kuuluu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön, kutsutaan sateenkaariperheiksi. Sateenkaariperheiden kirjo on laaja ja ne ovat keskenään erilaisia. (Sateenkaariperheet 2017.) Äitiyslain myötä perinteisessä perhemallissa syntyvän lapsen lisäksi myös naisparille syntyvälle lapselle voidaan vahvistaa kaksi juridista vanhempaa ilman adoptiomenettelyä. Tämän mahdollisuuden ulkopuolelle jää kuitenkin vielä useita muita perhemalleja.

Ulkopuolelle jääviä perhemalleja ovat ainakin miesparien muodostamat perheet, apilaperheet ja transperheet. Apilaperheistä puhutaan silloin, kun lapsi syntyy kahden eri perheyksikön yhteiseksi lapseksi. Tällainen esimerkki voi olla naisparin ja itseellisen miehen muodostama perhe tai naisparin ja miesparin yhdessä muodostama perhe. Transperheiksi taas kutsutaan perheitä, joissa yksi tai molemmat vanhemmista kuuluu sukupuolivähemmistöön. (Sateenkaariperheet 2017.)

Äitiyslain säätämisen yhteydessä tulee mietittäväksi, tulisiko Suomessa säätää vanhemmuuslaki, jossa yhdistyisi isyys- ja äitiyslaki ja jossa mahdollistettaisiin vanhemmuus myös muille perhemalleille. Vanhemmuuslaissa tulisi esimerkiksi miettiä, voitaisiinko lapselle vahvistaa kaksi äitiä, mikäli lapsi saa alkunsa koti-inseminaatiolla. Äitiyslakiesityksestä koti-inseminaatio jätettiin pois, koska siinä voi tulla ristiriitatilanteita sen osalta, kuka vahvistetaan lapsen toiseksi vanhemmaksi, siittiöiden luovuttaja vai synnyttäneen äidin naispuolinen kumppani (KAA 3/2016 vp. 23). Apilaperheiden näkökulmasta taas tulisi miettiä, voisiko lapsella olla useampi kuin kaksi juridista vanhempaa. Tällöin esimerkiksi koti-inseminaatiolla alkunsa saaneelle lapselle voitaisiin vahvistaa sekä isä että äiti.

Mikäli lapsella voisi olla useampi kuin kaksi juridista vanhempaa, tulisi myös pohdittavaksi, miten vanhemmuus jakautuu useamman osapuolen kesken. Miten esimerkiksi elatus jakautuisi kolmen vanhemman kesken? Entä tilanteessa, jossa lapsella olisi kolme juridista vanhempaa, joista yksi poistuisi perheyhteydestä. Olisiko lapsella silloin oikeus saada elatustukea yhden vanhemman osalta, vaikka hänellä on vielä kaksi muuta vanhempaa, jotka vastaavat elatuksesta? Useamman kuin kahden vanhemman vahvistaminen lapselle on ymmärrettävää, mutta sen oikeusvaikutukset ovat niin laajat, että niitä on vaikea edes ymmärtää ja hahmottaa.

Vanhemmuuslaissa tulisi varmasti pohdittavaksi, tulisiko isyysolettama myös muuttaa vanhemmuusolettamaksi. Nykyisellään lapsi saa isän automaattisesti isyysolettaman nojalla, mikäli äiti on naimisissa lapsen syntyessä. Tätä olettaa ei kuitenkaan otettu mukaan äitiyslakiin. Jo äitiyslain valmisteluvaiheessa vuonna 2014 esimerkiksi Sateenkaariperheet ry ja Seta ry pitivät tärkeänä, että vanhemmuusolettamaa pitäisi automaattisesti soveltaa myös naispareihin, jotka ovat rekisteröineet parisuhteensa. Tämän katsottiin takaavan yhdenvertaisen kohtelun samaa sukupuolta oleville rekisteröidyille pareille kuin eri sukupuolta oleville aviopareille. Väestöliitto ry ei tuolloin pitänyt vanhemmuusolettamaa perusteltuna, koska sen käytöstä ei ollut kansainvälisiä kokemuksia. Se kuitenkin piti tärkeänä, että kansainvälistä tilannetta seurataan ja lainsäädäntöä muutetaan tarpeen mukaan. (OMML 5/2015. 17.)

5.4 Termistö

Äitiyslakiehdotuksen mukaisesti lapsella olisi mahdollista olla kaksi äitiä, mikäli lapsi saa alkunsa hedelmöityshoidoista, johon molemmat ovat antaneet suostumuksensa.

Termistöllisesti se, että lapsella on kaksi äitiä, voi aiheuttaa joissain tilanteissa epäselvyyttä. Lapsen arkielämässä ei sillä välttämättä ole merkitystä, kumpi äideistä lapsen on synnyttänyt ja kumpi on vahvistettu äidiksi, mutta on tilanteita, joissa asialla on merkitystä. Esimerkiksi uskonnonvapauslaissa, kansalaisuuslaissa, kotikuntalaissa ja nimilaissa on säädöksiä, joissa on merkitystä, kumpi äiti on äiti synnytyksen perusteella ja kumpi tunnustamisen perusteella. Äitiyslain 52 §:ssä nimenomaisesti säädetään, miten kyseisissä laeissa äiti-sanaa tulkitaan.

Ruotsissa ja Islannissa lapsen synnyttäneen äidin naispuolinen kumppani on lapsen vanhempi, kun taas Norjassa ja Tanskassa häntä pidetään toisena äitinä, josta käytetään nimeä medmor. (OMML 56/2013. 15-17, Föräldrabalk 1 luku 9 §, Lov om barn og foreldre 3 §.) Muissa pohjoismaissa lapsella ei siis termistöllisesti ole kahta äitiä, vaan laintasolla toinen äiti on vanhempi tai medmor. Myös Suomessa olisi hyvä, jos ei-synnyttänyttä äitiä kutsuttaisiin vanhemmaksi tai hänelle keksittäisiin oma termi, jotta olisi paremmin hahmotettavissa, kumpi äideistä on synnyttänyt lapsen ja kumpi on vahvistettu äidiksi. Tällainen nimeäminen ei kuitenkaan poistaisi sitä, etteikö perhe-elämässä kummasta tahansa lapsen naispuolisesta vanhemmasta voitaisi käyttää äiti-nimitystä. Myös Suomen Asianajoliitto on jo vuonna 2014 esittänyt, että toista samaa sukupuolta olevaa

vanhempaa kutsuttaisiin vanhemmaksi tai pitäisi löytää vastine medmor-sanalle, joka on käytössä Norjassa ja Tanskassa (OMML 5/2015. 14).

Medmor-sanalle on vaikea löytää suomenkielestä sopivaa vastinetta, joka olisi yhtä kuvaava ja luonteva. Suora käännös olisi kanssaäiti tai toinen äiti, mutta kumpikaan ei tunnu sopivalta nimeltä käytettäväksi virallisesti ei-synnyttäneestä lapsen naispuolisesta vanhemmasta. Oheisäiti olisi sanana jo kuvaavampi, mutta se on sekoitettavissa oheisvanhemmuuteen, joka on taas aivan eri asia.

6 YHTEENVETO

Äitiyslain valmistelu aloitettiin oikeusministeriössä vuonna 2014, mutta sen käsittely eduskunnassa kuitenkin päättyi vuonna 2015 kristillisdemokraattien vastustukseen. Saman vuoden loppupuolella, 28.11.2015, äitiyslaista tehtiin kansalaisaloite, jota kaikki suurimmat lastensuojelujärjestöt kannattavat. Kansalaisaloite äitiyslaista on identtinen oikeusministeriön vuonna 2015 laatiman hallituksen esitysluonnoksen kanssa. Kansalaisaloite keräsi määräajassa 55 707 kannatusilmoitusta ja aloite luovutettiin eduskunnan puhemiehelle 9.9.2016. Äitiyslaki on ollut lakivaliokunnan valmistelussa kevästä 2017 lähtien ja valiokunnan mietintö on tarkoitus saada valmiiksi viimeistään kevätkauden 2018 aikana.

Äitiyslain etenemisen kannalta olisi tärkeää, että lakivaliokunnan mietintö valmistuisi ajallaan ja laki saataisiin eduskunnan käsittelyyn kevätkauden 2018 aikana. Mikäli valiokunnan mietintö lykkääntyy pidemmälle, on mahdollista, että koko lain käsittely jää kesken. Perustuslain 49 §:n mukaisesti kansalaisaloite raukeaa vaalikauden lopussa. Seuraavat eduskuntavaalit järjestetään huhtikuussa 2019, johon mennessä äitiyslaki tulisi hyväksyä, jottei se raukeaisi.

Tuomioistuimen osalta äitiyslain keskeinen sisältö ilmenee lain 1, 5 ja 6 luvuista. Näissä luvuissa käsitellään lain yleiset säännökset, äitiyden vahvistamista koskevaa oikeudenkäyntiä sekä äitiyden kumoamista. Äitiyslain säätämisen yhteydessä tulee myös tarpeelliseksi tehdä muutoksia jo voimassaoleviin lakeihin. Muutoksia on tehtävä muun muassa hedelmöityshoitolakiin ja perintökaareen. Tuomioistuimen näkökulmasta lakia tulisi kehittää etenkin näytön hankkimisen osalta sekä huolehtimalla, että lapsen etu tulee huomioitua. Lisäksi keskeinen kehittämiskohta on, että hedelmöityshoitolakiin lisätään ikärajaksi 18 vuotta niin hoitoa saavalle kuin suostumuksen antajalle.

Tässä vaiheessa on vielä vaikea sanoa, miten lain voimaantulo vaikuttaisi käräjäoikeuden työhön, koska ei ole tiedossa, minkä sisältöinen tuleva laki on. Se on varmaa, että sellaisena, kuin kansalaisaloite on laitettu vireille, ei laki tule toteutumaan. Mikäli lain keskeinen sisältö pysyisi kuitenkin samana, eli äitiys määriteltäisiin jatkossa lain nojalla ja lapselle olisi mahdollistaa vahvistaa kaksi äitiä, kun lapsi syntyy hedelmöityshoitojen perusteella naisparille, tulisi tuomioistuimissa mahdollisuus myös käsitellä äitiyden vahvistamista ja kumoamista koskevia asioita. Käytännössä tällaisten asioiden määrä olisi

todennäköisesti suhteellisen pieni, eivätkä ne aiheuttaisi suuria haasteita tuomioistuintyöskentelyssä. Äitiyden vahvistaminen ja kumoaminen noudattavat pitkälti samaa kaavaa kuin isyyden vahvistaminen ja kumoaminen, jolloin asian käsittely sujunee jouhevasti. Mahdolliset näyttökysymykset voivat nousta keskeisiksi äitiysasioissa, mutta ne ovat punnittavissa jokaisessa asiassa erikseen.

Konkreettisesti äitiyslain voimaantulo näkyisi käräjäoikeuksissa siinä, että todennäköisesti naisparien perheensisäiset adoptiot vähenisivät, koska äitiyden tunnustaminen olisi kevyempi ja edullisempi vaihtoehto. Perheensisäiset adoptiot eivät kuitenkaan varmasti poistuisi kokonaan, koska äitiyden tunnustamisen edellytyksenä on, että lapsi on syntynyt hedelmöityshoitojen tuloksena. Tällöin tilanteissa, jossa lapsi on saanut alkunsa esimerkiksi koti-inseminaatiolla, ainoa mahdollisuus vahvistaa lapselle toinen äiti olisi perheen sisäinen adoptio.

Äitiyslain myötä Suomessa määriteltäisiin äitiys myös ensikertaa lain tasolla. Lisäksi naisparien lapsilla olisi mahdollisuus kahteen vanhempaan ilman perheen sisäistä adoptiota. Näin naispareilla, jotka eivät ole keskenään naimisissa tai jotka eivät ole rekisteröineet parisuhdettaan, olisi myös mahdollista hankkia yhteinen lapsi. Naisparille syntyvän lapsen etu tulisi myös turvattua paremmin, kun lapsella olisi mahdollisuus kahteen juridiseen vanhempaan jo ennen syntymää.

Äitiyslaki olisi jälleen yksi askel kohti tasapuolista ja sukupuolineutraalia lainsäädäntöä. Vanhemmuuden ulkopuolelle jäisi kuitenkin silti vielä monta eri perhemuotoa. Äitiyslain säätämisen jälkeen tuleekin ehkä seuraavaksi pohdittavaksi vanhemmuuslaki, jossa otettaisiin huomioon useampi mahdollinen perhemuoto.

Äitiyslain osalta mielenkiintoinen jatkotutkimus voisi olla vertailu äitiyslakiehdotuksen ja mahdollisesti voimaantulevan lain välillä ja tarkastella, mikä vaikutus asiantuntijalausunnoilla on ollut lain muokkaamisen kannalta. Tuomioistuimen kannalta myöhempi jatkotutkimus voisi koskea äitiysasioiden käsittelyä tuomioistuimissa painottuen siihen, milaista näyttöä jutuissa on esitetty.

LÄHTEET

Föräldrabalk 381/1949. Viitattu 8.10.2017. Saatavilla <http://rkrattsbase.ser.gov.se/sfst?bet=1949:381>

Eduskunnan työjärjestys 40/2000. Saatavilla <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000040>

Eduskunta 2013. Kansalaisaloitteelle vastaus kuudessa kuukaudessa. Viitattu 7.10.2017. <https://www.eduskunta.fi/FI/tiedotteet/Sivut/Kansalaisaloitteelle%20vastaus%20kuudessa%20kuukaudessa.aspx>

Eduskunta 2017a. KAA 3/2016 vp. Äitiyslaki. Lain säätäminen. Viitattu 8.10.2017. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kasittelytiedot/Valtiopaivaasia/Sivut/KAA_3+2016.aspx

Eduskunta 2017b. Pöytäkirjan asiakohta PTK 92/2016 vp. Viitattu 8.10.2017. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/PoytakirjaAsiakohta/Sivut/PTK_92+2016+3.aspx

Eduskunta 2017c. Kansalaisaloite äitiyslaista etenee lakivaliokunnassa. Viitattu 9.10.2017. <https://www.eduskunta.fi/FI/tiedotteet/Sivut/Kansalaisaloite-aitiyslaista-etenee-lakivaliokunnassa.aspx>

HE 91/2014. Hallituksen esitys eduskunnalle isyyslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. Saatavilla <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2014/20140091>

HE 46/2011 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle kansalaisaloitelaksi ja laiksi viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n muuttamisesta. Saatavilla <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2011/20110046>

HE 56/2004. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta ja isyyslain muuttamisesta. Saatavilla <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2004/20040056>

Helin, M. 2016. Isyyslaki. Helsinki: Talentum Pro.

Hirsjärvi, S.; Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Hirvonen, A. 2011. Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Helsinki: Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17.

Husa, J.; Mutanen, A. & Pohjolainen, T. 2008. Kirjoitetaan juridiikkaa. Helsinki: Talentum.

Isyyslaki 11/2015. Annettu 13.1.2015. Saatavilla <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150011>

Kangas, U. 2006. Perhe- ja perintöoikeuden alkeet. Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut.

Kangas, U. 2013. Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet. Helsinki: Talentum.

Kansalaisaloite 3/2016 vp. Äitiyslaki. Saatavilla https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/EduskuntaAloite/Documents/KAA_3+2016.pdf

Kansalaisaloitelaki 12/2012. Annettu Helsingissä 13.1.2012. Saatavilla <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2012/20120012>

Kansalaisaloite.fi 2017. Selaa kansalaisaloitteita. Viitattu 23.9.2017. <https://www.kansalaisaloite.fi/fi/hae>

Kirjallinen kysymys äitiyslain säätämisestä. KK 105/2015 vp. Saatavilla https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kysymys/Sivut/KK_105+2015.aspx

Laki avioliittolain muuttamisesta 156/2015. Annettu Helsingissä 20.2.2015. Saatavilla <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150156>

Laki hedelmöityshoidosta 1237/2006. Annettu 22.12.2006. Saatavilla <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20061237>

Laki lapsen elatuksesta 704/1975. Annettu 5.9.1975. Saatavilla <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1975/19750704>

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983. Annettu 8.4.1983. Saatavilla <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361>

Laki holhoustoimesta 442/1999. Annettu 1.4.1999. Saatavilla <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990442>

Laki oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta 378/2005. Annettu 3.6.2005. Saatavilla <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050378>

Laki Suomen perustuslain muuttamisesta 1112/2011. Annettu Helsingissä 4.11.2011. Saatavilla <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2011/20111112>.

Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta 563/2002. Annettu 28.6.2002. Saatavilla <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20020563>

LaVM 1/2005 vp. Lakivaliokunnan mietintö. Hallituksen esitys laeiksi oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta ja isyyslain muuttamisesta.

Lov om barn og foreldre (barnelova) 7/1981. Viitattu 8.10.2017. Saatavilla <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1981-04-08-7>

Oikeudenkäymiskaari 4/1734. Annettu 1.1.1734. Saatavilla <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1734/17340004>

OMML 56/2013. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja. Isyyslain uudistaminen. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-344-3>

OMML 50/2014. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja. Äitiyden sääntely – Äitiyslakityöryhmän mietintö. Saatavilla https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76563/omml_50_2014_aitiyslaki_120_s.pdf?sequence=1

OMML 5/2015. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja. Äitiyden sääntely – Lausuntotiivistelmä. Saatavilla https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76572/omml_5_2015_lausuntotiiv_32_s.pdf?sequence=1

OMML 45/2017. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja. Arviomuistio kansalaisaloitemenettelyn toiminnasta 2012-2017. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-626-0>

Perintökaari 40/1965. Annettu 5.2.1965. Saatavilla <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1965/19650040>

PeVM 6/2011 vp. Perustuslakivaliokunnan mietintö. Hallituksen esitys eduskunnalle kansalaisaloitelaiksi ja laiksi viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n muuttamisesta. Saatavilla https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Mietinto/Documents/pevm_6+2011.pdf

PNE 1/2011 vp. Puhemiesneuvoston ehdotus. Puhemiesneuvoston ehdotus eduskunnan päätökseksi eduskunnan työjärjestyksen muuttamiseksi. Saatavilla https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Documents/pne_1+2011.pdf

Salminen, S.; Burrell, R. & Lehtonen, L. 2007. Hedelmöityshoidot, lisääntymisvapaus ja lapsen etu. Teoksessa Halila, L (toim.) Oikeustiede-Jurisprudentia 2007:XL. Helsinki: Suomalainen Lakimiesyhdistys.

Sateenkaariperheet 2017. Perhemuodoista. Viitattu 8.10.2017. Saatavilla <http://www.sateenkaariperheet.fi/index.php?item=68>

Suomen perustuslaki 731/1999. Annettu 11.6.1999. Saatavilla <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Sutela, M.; Määttä, T. & Myrsky, M. 2003. Ohjeita oikeustieteellisen tutkielman laatimiseen. Joensuu: Joensuun yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja.

Terveiden ja hyvinvoinninlaitos 2017. Tilastoraportti 23/2017. Lapsen elatus ja huolto 2016. Viitattu 23.9.2017. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/134802/tr23_17.pdf?sequence=1

Vihavainen, S. 2017. Kansalaisaloite äitiyslaista voi tyssätä lakivaliokuntaan. Helsingin Sanomat 11.9.2017.

Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991. Saatavilla http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2

Äitiyslaki.fi 2015. Viitattu 8.10.2017. Saatavilla <http://aitiyslaki.fi/>